

Burke's tonelisticke semiotiek

Pieter Wisse

1. Informatieverkeer en reële betekenisvariëteit

Met dit opstel stel ik Kenneth D. Burke (1897-1993) voor als semioticus. Het belang van zijn toenmalige insteek voor huidige – koerswijziging van – informatiekundige ontwerpkeer enz. illustreer ik om te beginnen met een citaat uit een nawoord dat hij schreef voor de heruitgave van één van zijn bundels. Het is bijna een halve eeuw later, en hij schrijft:

In going back over the material, perhaps in part as a result of intervening experience, I found a bewildering clutter of considerations [having to] to with things I had not said at each of these spots, but wanted to add now.[4:398]

Dat weerspiegelt precies de opgave voor voorzieningen voor informatieverkeer, alweer sinds enkele decennia inclusief digitale technologieën. Met die zgn techniek zijn steeds meer mensen wereldwijd feitelijk op één verkeerstelsel aangesloten, met onderlinge afhankelijkheid van deelnemers van dien. Op die schaal zou het evident moeten zijn, dat variëteit van betekenissen praktisch oneindig en onvoorspelbaar is. Maar betekenisverschillen die tegelijk moet samenhangen, zijn natuurlijk aan de orde van de geringste coördinatie van gedragingen. De infrastructuur voor informatieverkeer moet, met andere woorden, open zijn voor een veelvoud aan ook nog eens veranderende betekenissen. Voor heuse infrastructuur komt er uiteraard nog eens bij, dat bedoelde – veranderlijke – variëteit beheersbaar moet zijn ipv “a bewildering clutter.” Hoe infrastructuur slechts ontwikkeld en onderhouden kan worden, te weten incrementeel, lijkt wat mij betreft daarom eveneens sterk op hoe Burke in dat nawoord terugblikkend zijn eigen werk-in-uitvoering opvat:

[I]n the course of writing, each step arose out of suggestions that I found to be implicit in the previous step. And since there had always been more than one implication or radiation for me to settle on, there is a sense in which other possibilities were being “repressed.”[4:398]

Openheid, kortom, heeft desondanks steeds grenzen. Voorzieningen die de ene mogelijkheid faciliteren, kunnen een andere belemmeren. Wat voordeel biedt aan de één, kan een ander eventueel benadelen.

2. Een ondergewaardeerde semioticus

Burke heeft zichzelf nooit als semioticus geafficheerd, maar vanwege zijn methodische referentiekader (lees ook: oriëntatie, paradigma e.d.) vind ik die aanduiding zelfs bij uitstek toepasselijk. Daarover merkt hij immers op dat

[b]y “symbolic action” in the Dramatistic sense is meant any use of symbol systems in general[. 9:63]

En ‘in’ dat kader wijst Burke voorts op zgn reflexiviteit in de zin dat

by “logology” we should mean words about words.”[8:vi] Logology could probably be called central, and all the other studies could be said to “radiate” from it, in the sense that all –ologies and –ographies are guided by the verbal.[8:26]

Nota bene ontwijkt hijzelf, zo vermoed ik alvast over motief gesproken, zelfs opzettelijk het verband met semiotiek. Want naar het zich laat aanzien associeert Burke “sign” strikt met – waarneming van – natuurkundig opgevatte verschijnselen, waarbij het ene verschijnsel als aanwijzing geldt voor een ander verschijnsel. Aldus zou een teken (Engels: sign) louter het

feitelijke beeld bieden van oorzaak met gevolg à la fysica. Overigens huldigt Burke niet alleen een beperkte betekenis van “sign,” maar ook van “information.”[9:14] Laatstgenoemde term associeert hij exclusief met cybernetica (die hij al dan niet bewust nog onder fysica rangschikt). Hoe dan ook,

“meaning” is not ideally reducible to “information theory,” mechanical “interpretation” of “signals,” and the like. But apparently in such systems as Cybernetics it is “ideally” so reducible, “if we could but make a machine complex enough.” *Dramatism assumes a qualitative empirical difference between mental action and mechanical motion.*[8:40]

Dergelijke tekens zijn er volgens Burke domweg, terwijl symbolen ‘kennelijk’ apart worden gemaakt. Dat doen o.a. mensen. Hoe dat werkt, laat zich volgens Burke niet zinvol in het verlengde van zijn klassiek-natuurkundig tekenbegrip ontwikkelen:

Thus instead of beginning with a theory of “signs,” and looking for ways to “expand” it into a theory of “symbols,” we begin with terms that assume the full “emotionality” of speech.[10:37]

Ik ben het grondig met Burke eens, want zo vat ik zijn sprong op, dat – een theorie voor – kwalitatief grotere variëteit principieel nooit begrijpelijk enz. kan zijn volgens – de elementen annex termen van – een theorie voor kwalitatief kleinere variëteit. Om daarvoor in dit geval categorisch àf te zien van de term teken vind ik echter een ronduit verkeerd idee. Burke’s symboolbegrip strookt prima met wat Charles S. Peirce (1839-1914) semiosis noemt, te weten

an action, or influence, which is, or involves, a coöperation of *three* subjects, such as a sign, its object, and its interpretant, this tri-relative influence not being in any way resolvable into actions between pairs.[15:282]

Wat Burke mist, is “interpretant” als derde element, althans, in axiomatische zin. Zeker, hij herkent motief resp. motivering in allerlei hoedanigheden. Maar Burke probeert motivationele variëteit te *verklaren*, waarvoor hij zich – axiomatisch, dus – op andere termen moet beroepen. Dat is zowat tegenovergesteld aan de benadering door tevens motief *als axiomatisch element resp. term* te laten gelden. Voor Burke’s formele kader blijft het er bij dat

[t]here is a sense in which the word “transcends” the thing it names. [...] There is a qualitative difference between the symbol and the symbolized.[8:16] Language, to be used properly, must be “discounted.” We must remind ourselves that, whatever *correspondence* there is between a *word* and the *thing* it names, the word is not the thing.[8:18]

3. Gekaderd motief

Weliswaar merkt Burke – in het werk van Augustinus (354-430) –

the relation between language and volition[8:51]

op, maar blijft hijzelf – nog – steken in de aanname van een

duality of realm [being] implicit in our definition of man as the symbol-using animal.[8:16]

Peirce helpt om er axiomatisch drievoudigheid van te maken. Terwijl Burke geen onderscheid beschouwt naar cognitie, is semiosis inclusief interpretant ‘natuurlijk’ door-en-door cognitief. Daar vind ik “emotionality” onverbreekelijk bijhoren. Wat in het verlengde van Peirce’s semiotiek wèl lukte, was uitbreiding van diens raamwerk (lees ook weer: kader enz.). Door differentiatie van wat Peirce er als zgn grond dubbelzinnig laat bijhangen plus toevoeging van scharnierelementen breidde ik zijn formele semiotische triade uit tot een enneade.[18] Eén van die negen elementen, als cognitief verschijnsel van grond, noemde ik in nauwe navolging van Peirce – en indachtig Gestaltpsychologie – aanvankelijk achtergrondinterpretant. Die naam veranderde ik spoedig in motief. Want daarmee komt duidelijker tot uitdrukking wat ik nu herken dat Burke reeds terecht als van kritieke betekenis aangeeft, maar desondanks buiten

de termen voor zijn kader laat: emotionaliteit. Op mijn beurt kan mijn associatie ervan met motief uiteraard wringen, omdat Burke juist die term, motief dus, in allerlei betekenissen bezigt. Mijn punt is hier vooral dat ik symbolen tot tekens reken. Wie zijn levenswerk wijdt, zoals Burke gedaan heeft, aan symboolgebruik, kan ik daarom gerust als semioticus voorstellen. Wat erkenning hindert, is stellig dat zijn werk moeizaam onder die noemer valt te ordenen. Burke heeft zijn symbooltheorie niet apart gedocumenteerd. Hij schrijft veeleer talloze analytische opstellen. Na hun oorspronkelijke tijdschriftpublicatie laat hij ze ook gebundeld verschijnen, maar zonder eventueel verband nader te duiden. In enkele van zijn opstellen plaatst hij als het ware terloops opmerkingen over veronderstellingen. Door die verspreiding, zo niet versnippering, is o.a. vaak onduidelijk, of hij ergens een analytisch resultaat dan wel uitgangspunt bedoelt. Voor dit opstel heb ik negen bundels van Burke bestudeerd plus één roman van zijn hand. Uit zoveel materiaal heb ik mijn selectie laten leiden door mijn eigen semiotische kader. Hierboven heb ik dat al kort geschetst; zie verderop voor een wat nadere uitleg. Vergelijking van wat Burke beweert met de zgn semiotische enneade als een alweer rijker axiomatisch schema toont zowel samenhang tussen zijn verspreid gedocumenteerde veronderstellingen, als betrekkelijke tekortkomingen ervan. Bijelkaar kunnen zijn semiotische bijdragen helpen om informatiekunde in de ruimste betekenis van het woord te ontwikkelen. Daaraan zie ik dringend behoefte en was voor mij motief voor deze semiotische studie van Burke's werk. Met wat hij opmerkt over – het werk van – Sigmund Freud (1856-1939), kan ik de opzet van dit opstel verder verduidelijken. In mijn parafrasering verving ik Burke's verwijzing naar Freud door die van mij naar Burke:

[W]hat I should like most to do would be simply to take representative excerpts from his work, copy them out, and write glosses upon them. Very often these glosses would be straight extensions of his own thinking. At other times they would be attempts to characterize his strategy of presentation with reference to interpretative method in general. And, finally, the [Burkian] perspective was developed primarily to chart a[n aesthetic] field rather than an [information-modeling] one; but since we are here considering the analogous features of these two fields rather than their important differences, there would be glosses attempting to suggest how far the [information modeler] should go along with [Burke] and what extra-[Burkian] material he would have to add. [5:221]

Terwijl Burke na die passage verklaart, dat het voor hem bij “a frustrated desire” gebleven is, herken ik er vergaand mijn daadwerkelijke omgang met Burke's werk in. Zo eenvoudig om te doen vond ik het overigens niet, moeilijkheden voor de lezer nog daargelaten ... Nogmaals, het voornaamste probleem betreft het zgn referentiekader dat Burke opstelt resp. benut. Hij is zó bedreven resp. geïnteresseerd in het laatste, dus het nagaan van talloze mogelijkheden die zijn kader hem biedt, dat het maar niet komt van een enigermate stelselmatige schets ervan. Let wel, door mijn uitgesproken semiotische oriëntatie blijft het overgrote deel van Burke's werk hier onbesproken. In het algemeen wil ik er graag over kwijt, dat zijn gevarieerde (uit)stapjes vaak verontrustend zijn. Burke levert o.a. ecologisch, sociaal-economisch en politiek commentaar dat onverminderd actueel is. Voor wie de moeite neemt om zijn werk zelfs maar lukraak te bestuderen is hij onmiddellijk herkenbaar als voorloper van allerlei opvattingen.[11] Daaraan is die actualiteit dus beklemmend. Dat wijst op voortdurende, zo niet alsmatig sterkere belemmeringen voor veranderingen. Wat in de weg zit, zijn vooral achterhaalde (denk)kaders:

While the frame centers the attention upon some relationships, by this very thoroughness it obscures the perception of new factors that are of critical importance.[4:28] Each frame enrolls for “action” in accordance with its particular way of drawing the lines.[4:92]

4. Over organisme in omgeving

Kenneth Burke is vooral bekend als literatuurcriticus. Ik beschouw hem hier met voorrang, bijna uitsluitend zelfs, als filosoferend over semiotische grondslagen. Vraag me overigens niet om die hoedanigheid algemeen geldig te definiëren. Ook wie een filosoof 'is,' hangt er altijd maar weer vanaf. Hoe dan ook, in eerste aanleg maakt Burke zijn filosofische aanzet inderdaad ten behoeve van beoordeling van literaire werken. Vervolgens ziet hij dat gauw ruimer, wat hem dus brengt tot gevarieerde commentaren die in de meeste gevallen uiterst nauwkeurig en relevant – gebleven – zijn:

Our own program, as literary critic, is to integrate technical criticism with social criticism (propaganda, the didactic) by taking the allegiance to the symbol of authority as our subject. We take this as our starting point, and “radiate” from it. Since the symbols of authority are radically linked with property relationships, this point of departure automatically involves us in socio-economic criticism. Since works of art, as “equipment for living,” are formed with authoritative structures as their basis of reference, we also move automatically into the field of technical criticism (the “tactics” of writers).[4:331]

Naar mijn indruk beleeft Burke zoveel plezier aan gevarieerde uitweidingen, dat hij niet of nauwelijks mogelijkheden nagaat voor eventueel verdere ontwikkeling van dat “starting point.” Dat is echter wel het voornaamste onderwerp van onderhavig opstel. Volgens mij is Burke's vertrekpunt door-en-door semiotisch. Over een schrijver en haar/zijn werk merkt hij immers op dat die schrijver ermee mikt op

an arousing and fulfillment of desires.[1:124]

Onder de (paragraaf)titel “form and information” wijst Burke op

[t]he necessity of embodying form in subject-matter[. 1:144]

Voor het oproepen van ervaringen, zo stelt Burke, benut een auteur al dan niet bewust o.a.

formal patterns.[1:141]

Burke slaat m.i. zijn filosofisch pad precies op het punt in, waar hij erkent dat dergelijke patronen

apply in art, since they apply outside of art.[1:141]

Want algemeen geldt dat

specific modes of experience [...] arise out of a relationship between the organism and its environment.[1:150]

In hun betrekking rekent Burke vermogen tot aanpassing, inclusief vermogen tot – enige – verandering van omgeving (lees ook: situatie), toe aan het organisme, dat aldus

will take some particular environmental condition into account.[1:151 ... For] nothing is blunter than a wise rule of conduct obeyed in situations which it was not designed to handle[. 2:15]

Nota bene, merkt Burke op, ervaringen van resp. door een organisme

are [not] wholly the result of environment. They result from the combination of organism and environment – and organisms presumably differ as much as environments.[1:151]

Kortom,

[l]et us not allow the evasiveness of one reply, worded in advance, for everything[. 2:169]

Maar daar blijft de betrekking niet bij:

Once [patterns of experience] exist, though they may be in themselves results, they become in turn “creative.” The method of adjustment [...] which the organism has developed to face specific environmental conditions is subsequently applied to other environmental conditions. [...] Thus, arising presumably as a method of adjustment to one condition, the pattern may become a method of meeting other conditions – may become a typical manner of experiencing.[1:152]

5. Verkeershorizon

Gescheiden van Burke door enkele generaties had ik pas veel later behoefte aan expliciete(re) grondslagen voor omgang met variëteit c.q. erkende ik de noodzaak van

building the mental equipment (meanings, attitude, character) by which one handles the significant factors of his time.[4:34]

Mijn, zeg maar, vertrekdiscipline is informatiekunde. Het beroep dat ik wil helpen ontwikkelen is dat van informatiekundig ontwerper. Weliswaar heb ik (dus) een andere weg afgelegd, maar daarlangs bereikte ik kennelijk vergaand dezelfde veronderstellingen zoals – naar ik thans vaststel – Burke eerder. Gedrag ‘is’ samenloop van object en situatie; dienovereenkomstig verbijzonderd gedrag is gedrag ‘van’ het situationele object in kwestie; elk situationeel object kan dienen als object en/of situatie voor verdere gedragsverbijzondering, dus ter bepaling van een aanvullend situationeel object, enzovoort. Omdat ik er een modelleermethode annex –taal aan ontleende, Metapatroon (Engels: Metapattern),[16, 17, 13] stelde ik eisen aan formalisering die Burke gelet op zijn praktijk vermoedelijk gemist heeft. De naam Metapatroon blijkt overigens mooi aan te sluiten op de betekenis die Burke toekent aan patroon. Wat formalisering betreft, zo moet voor de herhaling van verbijzondering òmgekeerd beschouwd een begin geforceerd zijn; die noodzakelijke grenswaarde per model noem ik horizon. Dat is een praktische maatregel tegen zgn oneindige regressie. Op de noodzaak ervan vind ik de volgende passage van Burke prachtig toepasselijk:

[T]here is a technical problem implicit in this very act of dissociation. For the dissociated principles could not come to grips without some ground common to both; and in this common ground the ambivalent factor is restored.[5:50]

Met zgn horizon vallen volgens Metapatroon algemeenst gedachte object en situatie samen. Het helpt om daar vooral, dubbelzinnig gezegd, niets achter te zoeken. Wie meent dat z/hij er voorbij iets kan ‘zien,’ neemt haar/zijn horizon niet serieus.

6. Radicaal enkelvoudig taalbegrip voor pragmatisme

Als consequent(er) houdbaar taalbegrip kwam ik erop, dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is (Engels: every sign is a request for compliance).[18] Ook in dat opzicht herken ik een opvatting te huldigen die Burke niet nalaat te noemen, dus

language is intrinsically hortatory (a medium by which men can obtain the cooperation of one another)[. 9:20]

Het verschil is dat Burke nog andere zgn taalfuncties nevensgeschikt acht (waarover verderop meer). Die functies beschouw ik als hoogstens ondergeschikt aan het verzoekskarakter. Met diezelfde algemene strekking noemt hij taalgebruik retoriek. Burke wijst op verwarring, doordat in de loop der tijd verbijzondering tot valse retoriek die – algemene – betekenis heeft verdrongen. Burke zet er nadrukkelijk opnieuw op in, dus retoriek is

the use of language in such a way as to produce a desired impression upon the hearer or reader[, i.e.] the art of appeal[. 1:210]

Wat ik zo mogelijk extra benadruk is niet zozeer zo’n indruk die een teken maakt op een – beoogde – waarnemer, maar vervolgens het gedrag dat de voortbrenger van het teken in kwestie ermee verlangt van haar/hem. Semiotiek is pragmatiek, vice versa. Inderdaad, de aanduiding ‘verzoek tot inschikkelijkheid’ is pleonastisch, want waarop mikt een verzoek anders dan op inschikkelijkheid? Maar ik vind het wèl zo duidelijk. Trouwens, Burke merkt op dat

[s]logans are always bungling. They must somewhat overstate their case to get what they are after.[1:210-211]

Dat gedrag is natuurlijk niet strikt cognitief, maar van het omvattende(r) organisme:

We must learn to what extent our thoughts are consistent with our lives, and to what extent compensatory; to what extent ideals are a guide to behaviour, and to what extent they are behaviour itself. We would not deny the mind; but merely remember that as the corrective of wrong thinking is right thinking, the corrective of all thinking is the body.[2:9]

Wel degelijk ontstaat gedrag altijd via een indruk:

The artist's manipulations of the reader's desires involve his use of what the reader considers desirable.[1:46] We may persuade ourselves that we are attempting to increase our powers by a wider knowledge of motives.[2:49-50]

Elke deelnemer aan onderling verkeer heeft eigen motieven die als zodanig niet uitwisselbaar zijn. Dat lukt slechts met tekens, en dan nog ... Het lijkt alsof

I could best make it clear to you by inventing its motives[, 2:115]

maar dat vergt opnieuw een teken ... Ofwel,

I simply could not rely on your judgment – and as an ancient master of the law-courts has taught us, when a man's judgment is at fault, we bring him to correct conclusions by deception.[2:116]

Vervang “correct conclusions” door inschikkelijkheid (Engels: compliance) en het is meteen duidelijk hoe ernstig mis dat zelfs met de beste bedoeling kan gaan, en herhaaldelijk gegaan is:

[W]hat can cross the mind of one man can be the life-long preoccupation of another, and what can be the life-long preoccupation of one man can become the dominant concern of whole eras and peoples.[2:75] Given our many disparate ways of life, we couldn't really think alike, even if we wanted to.[8:v]

Enfin,

anybody can do anything for any reason.[2: 153 and t]he doing, the need of doing, and the done are indistinguishable.[2:207]

Wat de voortbrenger van een teken wil, is dus één. Wat voor gedrag door de eerdere waarnemer uiteindelijk telt, is weer iets anders, te weten wat vervolgens z/hijzelf wil. Een dialoog voltrekt zich daarom dia-enneadisch.[19] Ook daarin wijk ik m.i. niets van Burke's opvatting af:

In deciding *why* people do as they do, we get the cues that place us with relation to them.[4:170]

Kortom, wat hij verstaat onder retoriek, ben ik gewend geraakt pragmatiek en semiotiek te noemen. Ik beseft dat menigeen op ‘grond’ van zulke termen prompt afhaakt. Zoals Burke allang beseft,

resistance to rhetoric *qua* rhetoric must be due to a faulty diagnosis.[1:210]

7. Of noem het retoriek, ook goed

Ik meen dat diagnose domweg alsmear overgeslagen wordt. Wat mij betreft betekent ook retoriek echter gewoon weer, wat Burke ervan vindt, dwz

the use of devices that arouse in the audience the attitudes that lead to corresponding responses in the practical realm,[4:414 i.e.] *the use of language as a symbolic means of inducing cooperation in beings that by nature respond to symbols*.[7:567] We can place in terms of rhetoric all those statements [...] that bear upon *persuasive* aspects of language as *addressed*, as direct or roundabout appeal to real or ideal audiences, without or within.[7:567-568]

Maar Burke vind ik dus nog niet radicaal resp. consequent genoeg. Nogmaals, èlk teken is m.i. “persuasive[ly] addressed.” In tegenstelling tot wat o.a. Burke meent, bestaat louter

the persuasive or rhetorical function of speech, [i.e.] its use to arouse in an auditor some attitude that implies a desired kind of act or acquiescence in a desired kind of policy.[10:37]

Voor overige taalfuncties verwijst hij naar een indeling door Marcus Tullius Cicero (106-43 voor onze jaartelling). Zo zijn er meerdere, zoals van Aristoteles (384-322 v.o.j.). Eventuele andere functies van taal en teken staan volgens mij echter *altijd* in dienst van doeltreffend- en vervolgens doelmatigheid van verzoek. Burke zèlf beweert dat met zoveel woorden, bijvoorbeeld doordat er weliswaar sprake is van een andere taalfunctie die Cicero onderscheidt, indien

a work is appealing *through the laws of its resources as a medium*. [10:38 T] here is a notable difference between poetic expression and rhetorical persuasion, though both would be aspects of “evocation.” [10:42f]

Maar (ook) dat appèl, die oproep, doet de maker ... De manier waarop z/hij dat doet resp. welk motief z/hij ervoor heeft, zijn ondergeschikt aan het principiële verzoekkarakter van èlk teken. Dat geldt natuurlijk ook voor zgn informeren. Waaròm wil de één een ànder ‘iets’ bijbrengen? En waaròm wil die ànder dat van de één leren? Formeel houdt Burke het daarentegen op

four primary linguistic dimensions.[9:28]

Aan 1. logica en 2. grammatica schenkt hij niet of nauwelijks aandacht. Zijn pogingen om vooral 3. retorica van 4. poëtica te blijven onderscheiden acht ik niet geslaagd. Hij ondermijnt ze telkens met opmerkingen die op het feitelijke primaat van retorica wijzen:

However, complications arise secondarily. Even if you would write a drama, for instance, simply for the satisfaction of writing a drama, you must write your drama about *something*. And you or your potential audience will be more interested in some subjects than others.[9:29]

Termen als “satisfaction” en “interest” wijzen er onmiskenbaar op, dat motief annex motivatie in het geding is. Kortom,

we do well to question whether it is necessary or proper to think of the “aesthetic” (or “poetic”) motive as directly antithetical to the practical, or utilitarian.[9:483]

Dat vind ik dus een ... retorische vraag. Afgezien ervan dat Burke motief daar associeert met wat hij als taalfuncties onderscheidt (ipv met de door hem juist *ter verklaring* van motivering voorgestelde tonelistiche elementen; zie verderop voor uitleg van dat kader), vermoed ik dat hij – desondanks – vasthoudt aan de claim van min of meer zelfstandige poëtica vanwege zijn onverminderde behoefte aan literatuurkritiek als min of meer zelfstandige discipline:

[W]hile it is true that my project as a whole does often take me outside the realm of literary criticism proper, [...] *it is just as true that Poetics is one of the four categories [...] into which I divide my project* [9:494-495]

Door de retorica er als het ware vanàf te trekken, meent hij voor poëtica ‘iets’ op zijn beurt formaliseerbaars over te houden. Daardoor voegt hij voor een algemenere oriëntatie echter nodeloze verschillen toe, die met het rijkere basisschema van de enneade vermeden kunnen blijven. Tja,

[w]hereas I would subscribe to the notion that the study of a text in terms of *Poetics* should treat the work wholly as though it were anonymous (so far as references to the personality of the author are concerned), I would also contend that questions about symbolic action in general should be asked, and that the answers to such questions do involve the relation of the work to the author and his environment [9:42] I am [less] interested in [...] trying to draw a *strict* line of demarcation between Rhetoric and Poetics, particularly in view of the fact that the full history of the subject [of the study of a text] has necessarily kept such a distinction forever on the move.[9:307]

8. Kunstgrepen voor evenwichtiger verhoudingen

Tot het radicaal schrappen van dergelijk onderscheid komt (ook) Burke echter niet, althans, daarvan laten zich geen sporen nawijzen. Hoewel alom in zijn werk passages voorkomen die ènkelvoudig taalbegrip op z'n retorisch suggereren, dingt hij elders steeds erop af. Hij beschrijft ontwikkeling van zijn kader kortweg als volgt:

I began in the aesthete tradition, with the stress upon self-expression. [...] I made the shift [...] to "communication." [...] For quite a while, [...] I found it enough to work with these two terms [of self-expression and communication], treating them as principles that variously correct and reinforce each other. But I am always happiest when I can transform any such dyad into a triad – and I subsequently did so by adding what I call "consummation." [9:305]

Wat hij apàrt bedoelt met die derde term, kan ik echter niet volgen. Burke heeft het over

"track[ing] down the implications of a terminology" over and above the needs of either self-expression or communication[. 9:305]

Hoe dan ook komt het kennelijk neer op

certain phenomena [...] viewed as modes of "persuasion[.]" [9:305]

Dat is en blijft volgens mij dus 'gewoon' allemaal een verzoek tot inschikkelijkheid. In het geval van wat Burke "self-expression" noemt, richt iemand zo'n verzoek aan zichzelf. Dit neemt niet weg dat, voorzover ik kan nagaan, Burke's opvatting over retorica allesbehalve gemeengoed is (om over de radicale en m.i. daardoor pas consequente verzoekversie maar te zwijgen). Hijzelf verklaart belemmeringen voor verandering door ze te benoemen als

an evasion, a shirking of responsibility, in becoming certain too quickly[. 1:105]

Daaraan verbindt hij behoefte aan – een middel voor – problematisering:

[S]ociety may well be benefited by the corrective of a disintegrating art, which converts each simplicity into a complexity, which ruins the possibility of ready hierarchies, which concerns itself with the problematical, the experimental, and thus by implication works corrosively upon those expansionistic certainties preparing the way for our social cataclysms. An art may be of value purely through preventing a society from becoming too assertively, too hopelessly, itself.[1:105]

Burke ziet de kunstenaar dus niet als revolutionair, maar als gids voor behoud van evenwicht in veranderlijke verhoudingen. Nu is gids voor een informatiekundig ontwerper stellig wat overdreven uitgedrukt, maar z/hij draagt met bijdragen aan infrastructuur voor informatieverkeer wel degelijk maatschappelijke verantwoordelijkheid. Een ontwerper staat zonodig voor verandering.

9. Hoezo veranderen?

Van verandering blijkt meestal verder bijna niemand gediend, zoals Burke met verwijzing naar – de behoefte aan – kunst aangeeft. Als dat voor een ontwerper aanleiding is om haar/zijn evenwichtigheid te verliezen, is z/hij prompt géén ontwerper meer. Met nõg algemenere strekking merkt Burke over averechtse benadering op, dat

repeatedly, when meditating on human relations, [...] philosophers will begin where they should end[. 8:279]

Maar kan het pleidooi voor evenwicht eenzijdig zijn? Burke geeft 'aan de andere kant' zelfs een uitgesproken waarschuwing tegen drammerigheid:

[T]he self-appointed champions of difficult causes usually display few virtues beyond their devotion, and by their raw urgency will enlist further enmity for the things they advocate.[2:76]

Volgens hem bezet een kunstenaar – en dat geldt volgens mij ook en wellicht zelfs vooral voor een ontwerper – ogenschijnlijk een tussenpositie wanneer z/hij

is seeking to adjust a vocabulary to a situation (stressing such ways of feeling as equip one to cope with the situation) [which] is necessarily sensitive to both the surviving and the emergent factors in the situation. The contemporary being an aggregate of survivals and possibilities, the artist wholly awake to the contemporary will embody a mixture of retentions and innovations.[1:108]

Nee, de kunstenaar bevindt zich helemaal niet tussen conservatieven en progressieven; z/hij is hoogstens marginaal. Terwijl conservatieven hoe dan ook tegen vernieuwing zijn, blijken zgn progressieven eveneens heftig ‘tegen’

insofar as their own values are primarily a survival[, ...] accept[ing] their own new procedures simply as a “break-down” of the old and who, even when they do admit cultural innovation, will usually be found to harbor a set of cultural retentions which completely undo it[. 1:109] For when a priesthood has built a structure that bears upon every important aspect of a man’s social relations, they thereby make it hard for him to question the structure at any one point.[4:222-223]

Dit klinkt helaas maar al te bekend. Als voordeel van – gebruik van – de modelleertaal die ik ontwikkelde, Metapatroon, propageer ik o.a. dat bestaande voorzieningen daardoor juist zoveel mogelijk behouden kunnen blijven. En dat noodzakelijke veranderingen optimaal geleidelijk, beheersbaar en voor zo weinig mogelijk geld kunnen verlopen. Behoudender, vooruit, met ruimere erkenning van de noodzaak van geleidelijkheid met veranderingen kan ik het onmogelijk verzinnen. Maar het enige dat aandacht trekt, is dat er kwalitatief ‘iets’ moet veranderen. Dat roept blijkbaar onmiddellijk categorisch weerstand op, die zelfs maar de minste overweging van optimale borging van evenwicht al totaal belemmert. Intussen moet valse retoriek dat verhullen. Dat leidt hoogstens ertoe dat, in Burke’s woorden,

[w]e create new ills [...] and call it progress when we find the remedies.[2:201] Though their faith is such that it ultimately brings the world to hell, it will have brought them privilege and power in the interim.[2:4]

Wie Burke louter als literatuurcriticus blijft bestempelen, kan zijn werk – het gaat slechts over kunst, nietwaar? – ter lering veronachtzamen. In een vroege roman laat Burke zijn hoofdpersoon zeggen:

When finding that people held the same views as I, I persuaded myself that I held them differently.[2:3]

Het is maar waarvoor iemand bang kan zijn. Verandert dat ooit? Is de verklaring van stagnatie niet platvloers? Ziet de elite zich als hoeder van materiële vrede die zij beschermt tegen immateriële ondermijning?

If [...] there is some marked conflict of material interests also involved in [a person’s] ideological innovation, the likelihood of reclamation is greatly lessened. In such instances, the orthodoxy excommunicates him.[4:223]

Dat lukt door het onwelkome voorstel te bestempelen als

a very difficult theory. You cannot grasp it, but there is a salvation device ready to hand. You “transcend” the confusing issue by a “sentimental” vote upon the “essence” of the difficult theory. [...] Thereby you don’t merely attack; you symbolically enlist a whole society on your side; your selection of “essence” is *per se* the pitting of a whole historic movement against the doctrine.[4:326]

Dat heeft natuurlijk iets extra tragikomisch als het gaat om begrip van taal(gebruik) als verzoek tot inschikkelijkheid, omdat verzet ertegen nota bene volgens dat begrip gebeurt.

10. Kader als kooi: gevangen

Aan Thorstein Veblen (1857-1927) ontleent Burke het begrip

“trained incapacity”

Nauw verwant, zoals Burke ook aangeeft, is Veblens begrip “cultural lag.” Burke zelf noemt het ook

“occupational psychosis.”[3:47 It is] that state of affairs whereby one’s abilities can function as blindness. [Then, w]ith [its] past education to guide [an organism], [it] would respond in a way which would [now] defeat [its] own interests.[3:7 For o]ne adopts measures in keeping with his past training – and the very soundness of this training may lead [one] to adopt the wrong measures.[3:10]

Waar het grondig mis gaat, is dat organismen, dus ook mensen,

misjudge their present situation. Their training has become an incapacity. [... I]f the conditions of living have undergone radical changes since the time when the scheme of duties and virtues was crystallized, the serviceability of the orientation may be impaired.[3:21]

Burke stelt om te beginnen

that all living organisms interpret many of the signs about them. [... An organism] can revise his critical appraisals[, experience [...] le[ading] him to form a new judgment[. Then,] he manifests the changed behavior that goes with a new meaning[. ...] It does not matter how conscious or unconscious one chooses to imagine this critical step – we need only note here the outward manifestation of a revised judgment.[3:5]

Een teken, aldus, Burke,

takes on character, meaning, significance [...] in accordance with the context [...] in which we experience it[, 3:7 i.e.] the distinguishing characteristic [...] is not an absolute, but a relationship to other characteristics[. 3:12]

In de waan van verabsolutering van betekenis met netzo universeel gestandaardiseerde tekens ervoor ‘vergeten’ we gauw om relevante veranderingen bij te houden met passende motieven enzovoort:

We gravitate spontaneously towards naive verbal realism.[8:18]

Daaraan vind ik informatiekunde mank gaan sinds digitale technologieën – kunnen – dienen als communicatiemiddel voor maatschappelijk verkeer. (Ook) zulke voorzieningen moeten dan berekend zijn op – facilitering van – reële betekenissenvariëteit. Op infrastructurele schaal zijn veranderingen nogeens extra moeilijk, want

the vast network of mutually sustained values and judgments [...] makes it more difficult [...] to perceive the nature of the re-orientation required, and to select [...] means accordingly. [... T]he very authority of [...] earlier ways interferes with the adoption of new ones.[3:23]

Niet alleen analyseert Burke reeds met zoveel woorden waarom dat nooit lukt volgens een absolute oriëntatie:

Orientation is [...] a bundle of judgments as to how things were, how they are, and how they may be. The act [...] shows clearly the integral relationship between our metaphysics and our conduct.[3:14 For] “behavior” isn’t something that you need but observe: even something so “objectively there” as behavior must be observed through one or another kind of *terministic screen*, that directs the attention in keeping with its nature.[9:49]

11. Semiotische enneade als axiomatisch schema

Weliswaar minder uitgesproken, maar toch, wijst Burke tevens de oplossingsrichting aan. Mijn aanduiding ervoor luidt o.a. contextuele verbijzondering. Omgekeerd kan zgn dienneadische semiotiek m.i. helpen om Burke's filosofie eenvoudiger te begrijpen c.q. consistent zelfs te verdiepen. Wat mij betreft is zijn begrip (van) motief daarvoor het aangewezen aanknopingspunt:

[I]f we know *why* people do as they do, we feel that we know *what* to expect of them and of ourselves, and we shape our decisions and judgments and policies to take such expectancies into account.[3:18]

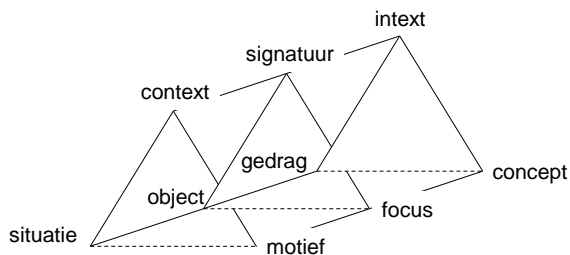
Burke merkt op dat

a motive is not some fixed thing[. ...] It is a term of interpretation[. 3:25]

De toespitsing, herstel, axiomatisering met de enneade houdt in dat motief daarin *exclusief* als element van zgn interpretant verschijnt. Als zodanig verklaar ik motief synoniem met wat Burke voorstelt als “purpose,” “desire” en “interest.” Dat maakt zijn

suggest[ion] that a terminology of motives [...] moulded to fit our general orientation as to purposes[3:29]

tautologisch. Dat moet helpen, over wisseling van oriëntatie gesproken, om principieel onderscheid tussen motief en terminologie (lees algemeen: teken) te veronderstellen. Daarvoor benutte ik de semiotische triade zoals geopperd door Peirce. Dat leverde een semiotische enneade op; zie figuur 1.[18]

figuur 1: semiotische enneade.

Uitgaande van de oriëntatie (lees ook: paradigma) volgens de enneade is het echter (veel) te simpel om te zeggen dat

motives are shorthand terms for situations.[3:29]

Ja, er geldt een betrekking tussen motief en situatie. Dat is in navolging van – het semiotische beginsel van – Peirce echter géén directe, maar een bemiddelde. Als middel doet teken dienst, en enneadisch gezien bemiddelt context, als onderdeel van omvattend teken, tussen motief en situatie. Nota bene, terwijl Burke voorts context en situatie als synoniemen lijkt op te vatten, bestaat daartussen volgens de enneade netzo principieel onderscheid. Nee, enneadisch is het niet zo dat

our words for motive are in reality words for situation[. 3:31]

Zelfs herhaaldelijk stelt Burke

that motives and situations are one.[3:221 *S*ituation is but another word for *motives*.[5:18]

Uit een voorbeeld dat hij geeft, blijkt dat hij – eveneens – motief en teken laat samenvallen. Dat wakkert verwarring aan. Nee, er bestaat volgens de enneade opzettelijk géén

identity between motives and situations[, 3:222]

maar wel correspondentie tussen enneadische elementen langs drie dimensies. Door zulke correspondentie komt tot uitdrukking dat

thought and action are integrally related to begin with[. 3:228]

Zo geldt vanuit context correspondentie met zowel motief als situatie. Als zodanig bemiddeld, correspondeert motief met situatie, vice versa. Absoluut genomen ontkent correspondentie inderdaad reële variëteit, maar door contextuele verbijzondering is de tekenvariëteit passend. En dáárom biedt de enneade nodige en voldoende axioma's voor – Metapatroon als methode/taal voor – zgn conceptuele modellering van/voor infrastructurele voorzieningen voor informatieverkeer.

12. Dia-enneadische dynamiek

Informatieverkeer is natuurlijk gewoon een ander woord voor communicatie, zij het dat de associatie met verkeer bedoeld is om de oproep voor infrastructurele aanpak te versterken. Immers, elk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Zo radicaal stelt Burke het nog niet, maar hij zit er al dicht tegenaan met zijn bewering dat

the assigning of motives is a matter of *appeal*[. 3:24-25] The organization of a work can be considered with relation to a “key” symbol of authority. The work is a ritual whereby the poet takes inventory with reference to the acceptance or rejection of this authority.[4:209]

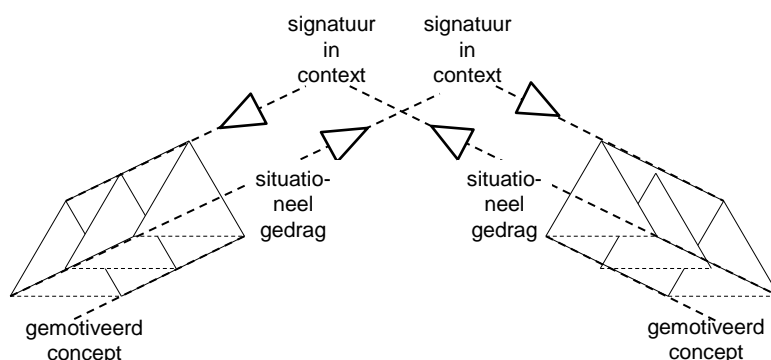
Hij heeft het o.a. over

modulations which one adds in the attempt to socialize his point of view[. ...] In externalizing or impersonalizing his thesis, he seeks to translate it into a system of motivations which will be cogent with his readers[. ...] He resorts to this trickery so spontaneously that he may even learn to think “naturally” in the terms of such motivations.[3:24]

Met dit laatste zijn ‘we’ overigens wederom verzand in “trained incapacity.” Mijn voornaamste reden om deze passage van Burke hier te citeren, is echter de aanwijzing die het bevat om in communicatie expliciet onderscheid tussen zender en ontvanger te maken. Ook een ‘eigen’ gedachte volgt hetzelfde model. Dan ‘spreekt’ iemand met zichzelf:

To be sure, there are respects in which the poem, as purpose, is doing things for the poet that it is doing for no one else.[5:245 He] is in a personal situation involving a myriad different factors.[4:196]

In die verschillende hoedanigheden is semiosis kenmerkend voor àlle deelnemers. Als basisconfiguratie stel ik met figuur 2 de dia-enneade voor.[19] De beide enneades zijn gestileerd getoond; voor details per enneade, zie figuur 1.

figuur 2: dynamiek van dia-enneadische semiotiek.

Aan figuur 2 valt af eveneens te lezen dat communicatie nauw luistert. Het is allereerst steeds maar weer de vraag of bepaald situationeel gedrag ook wordt opgevat als signatuur in context. (Ook) aan een teken is op voorhand niets objectief. Meteen wat telt als teken, is gemotiveerd. Daarbij is de verhouding tussen signatuur en context een kwestie van focus. Dat is de bron van

shifts of interpretation mak[ing] for totally different pictures of reality, since they focus the attention upon different orders of relationship.[3:36]

Daarbij is het gehele teken dus de “picture” en het daardoor veronderstelde situationele object met bijbehorend gedrag de “reality.” Verder vergt “attention” geen focus, want aandacht is *onmiddellijk* focus:

A way of seeing is also a way of not seeing – a focus upon object A involves a neglect of object B.[3:49]

Op z'n eneadisch hoort er onderscheid bij tussen, bijvoorbeeld, A als signatuur of – onderdeel van – een bepaalde context. In het ene geval gaat A kennelijk door voor het situationele object in kwestie, in het andere ‘vormt’ A mede de situatie. Het ene is niet belangrijker dan het andere; o.a. die betrekking is nu eenmaal onlosmakelijk voor tekenoriëntatie. Voor selectiviteit is focus exemplarisch. Dat beperkt onherroepelijk.

13. Over ontwerphouding

Burke beseft dat een referentiekader nooit absolute strekking heeft en geeft dáárom, zeg ook maar uit passende bescheidenheid, voorkeur aan komedie:

Like tragedy, comedy warns against the dangers of pride, but its emphasis shifts from *crime* to *stupidity*. [...] The progress of humane enlightenment can go no further than in picturing people not as *vicious*, but as *mistaken*. When you add that people are *necessarily* mistaken, that *all* people are exposed to situations in which they must act as fools, that *every* insight contains its own special kind of blindness, you complete the comic circle, returning again to the lesson of humility that underlies great tragedy.[4:41]

Daarmee zegt Burke beslist niet dat we maar moeten vergeten om van fouten te leren. Hij thematiseert wel dat de ene oplossing kan leiden tot het andere probleem, enzovoort. Dat gebeurt geheel

when a problem is handled in too simple a frame, as the needs of propagandistic exhortation are often felt to demand[. 4:90] We must note how a given frame tends to develop by-products. In aiming at one thing, we incidentally bring about something else.[4:139]

Wat mij betreft is dat de crux van verantwoordelijkheid als ontwerper. Z/hij erkent belanghebbenden, mikt bewust op hùn evenwichtige(r) verhoudingen, weet van – het maken van – eventuele fouten en probeert maatregelen daarom herstelbaar te houden. Wat de professionele ontwerper – steeds beter – beheerst, is

a technique of preparatory withdrawal, the institutionalization of an attitude that one should be able *to recover at crucial moments*, all along the subsequent way.[10:274]

Qua instelling (Engels: attitude),

[t]he comic frame, in making man the student of himself, makes it possible for him to “transcend” occasions when he has been tricked or cheated, since he can readily put such discouragements in his “assets” column, under the head of “experience.” [...] In sum, the comic frame should enable people *to be observes of themselves, while acting*.[4:171]

14. Stelselmatige verbijzondering

Met focus enz. gaat niet alleen selectief gedrag gepaard, maar tevens wisseling ervan. Daaruit bestaat m.i. het zgn evolutionaire voordeel. Een cognitief organisme zoekt als het ware variëteit:

[I]f you center upon any chosen component long enough, your concept must necessarily become blurred again, as the other components upon which it impinges come crowding in.[4:203]

Ik acht het zodoende een misverstand om traditionele logica te associëren met reële denkgang, dwz opeenvolging van foci. Dat strookt met wat Burke opmerkt:

If you try to consider these various components analytically, there is no “logical order” by which to progress. [...] An analysis [...] necessarily radiates in all directions at once [...] to be divided into conceptual components *ad infinitum*. [4:198-199]

Metapatroon vind ik wel degelijk logisch, maar dan stelselmatig en dat is anders dan tot dusver alom gangbaar. Op z'n enneadisch resp. Metapatroons is een object is niet vòl met/van zgn essentie, maar telt een gedragsmatige lege nul-identiteit. [17:27] Wèg essentie. Dat objectieve nulpunt is louter – gedacht als – schakel tussen 'zijn' partiële, situationele identiteiten met daarvoor steeds eenduidig gedrag. Die partiële identiteiten kunnen “in all directions” voorkomen als

the kind of interconnectedness we would watch, when studying the “facts” of an identical word that recurs in changing *contexts*. Such an investigation would be in contrast with the confining of one's interpretation to equivalences – “analogies” – already established even before one looks at the given text. The “analogical” method is alluring, because by it you get these things settled once and for all. [10:52]

Zoals Burke elders onder de noemer van “trained incapacity” opmerkt, is het in een veranderlijke wereld slechts valse schijn dat vooropgezette betekenissen een definitieve regeling bieden. Ontkenning van reële variëteit leidt per saldo tot sterkere ontwrichting, want

[t]he obligations of order hang over us, even if we would revolt against order. [10:282]

Inderdaad laat – verdere – verbijzondering zich “ad infinitum” voortzetten, omdat elke partiële identiteit op zijn beurt kan dienen als objectmatig en/of situationeel aanknopingspunt. Ja, zo absurd samengevat is Metapatroon stellig onbegrijpelijk. Voor uitleg verwijs ik naar zeer uitgebreide documentatie. [13] Het beginsel laat zich, nee, allang geen verrassing meer, ook al in Burke's werk lezen:

The so-called “I” is merely a unique combination of partially conflicting” corporate we's.” [4:264] Identity involves “change of identity” insofar as any given structure of society calls forth conflicts among our “corporate we's.” [4:268-269] Our basic principle is our contention that all symbolism can be treated as the ritualistic naming and changing of identity (whereby a man fits himself for a role in accordance with new co-ordinates which necessity has forced upon him). [4:285 This] suggests the possibility of different sub-personalities variously at odds with one another [9:69]

Afwijzing van essentie met absolute strekking klinkt tevens door in wat Burke nuchter opmerkt over substantie. Besef ajb

that the word “substance,” used to designate what a thing *is*, derives from a word designating something that a thing *is not*. That is, though used to designate something *within* the thing, *intrinsic* to it, the word etymologically refers to something *outside* the thing, *extrinsic* to it. Or otherwise put: the word in its etymological origins would refer to an attribute of the thing's *context*, since that which supports or underlies a thing would be a part of the thing's context. And a thing's context, being outside or beyond the thing, would be something that the thing is *not*. [6:23]

Kortom,

to tell what a thing is, you place it in terms of something else. [6:24]

Dat kan natuurlijk eindeloos gevarieerd,

endow[ing] the concept of substance with unresolvable ambiguity[, i.e. a] perplexity [not] confined to abstruse metaphysical theorizing. [6:24] Unconditioned things-in-themselves [...] cannot be *known*. [6:195] As a corrective on empiricism, we shall be reminded that *our instruments are but structures of terms, and hence must be expected to manifest the nature of terms*. That is, we must always be admonished to remember, not that an experiment flatly and simply reveals *reality*, but rather that it *reveals only such reality as is capable of being revealed by this particular kind of terminology*. [6:313]

Metapatroon laat de knoop praktisch doorhakken door consequente 'toevoeging' van context. Het formalisme werkt voorts recursief, wat de methode compact houdt:

[I]n definition, or systematic placement, one must see things “in” terms of ...” And implicit in the terms chosen, there are “circumferences” of varying scope. [... O]ne must implicitly or explicitly select a circumference[. 6:77-78]

15. Oproep tot dichterlijke politiek

Burke waarschuwt, nota bene lange tijd vóór zelfs maar de minste schijn van digitalisering, tegen

the development of the technological approach, with its low anthropomorphic content [...] designed for the purpose of *naming*[. ... S]trict definition became the ideal.[3:54-55 I]t is only by a deliberate limitations of interests that we can establish [...] a test [...] of success[. 3:101]

Zijn waarschuwing:

The language by which the [technological] order [...] is being rationalized [...] is designed for machines.[3:58] Every machine contains a cow-path. That is: there are embodied somewhere in its parts the variants of a process that remains simply because the originators of the machine embodied this process in their invention. It has been retained, not because it has been criticized, evaluated, and judged to be the best possible process, but simply because no one ever thought of questioning it. And it wasn't questioned because it was never even formulated, never given explicit verbalization.[4:228]

Burke's werk is actueler dan ooit, omdat hij aandringt op een

corrective rationalization in the direction of the anthropomorphic or humanistic or poetic[. 3:65]

De toegevoegde aanduiding als poëtisch leidt hopelijk niet àf. Volgens mij wil Burke er op dat punt slechts mee zeggen, dat hij een taalbegrip enz. bepleit dat óók vruchtbaar voor literatuurkritiek moet zijn. Nadruk verdient variëteit van menselijke betrekkingen. Nu is het zo, dat Burke literatuur daarvoor exemplarisch acht. Dat levert volgens zijn redenering dan de nagenoeg vanzelfsprekende kortsluiting tussen mens- en literatuuroriëntatie:

After all, the devices of poetry are close to the spontaneous genius of man; in framing a corrective philosophy with poetic standards, we should have a point of reference which was in turn “biologically” grounded.[3:66]

Daaraan vind ik Burke's filosofie zeker beantwoorden, te weten een oriëntatie op grondslagen van menselijk gedrag

involv[ing] the selection of a purposive or teleological metaphor (the metaphor of human action or poetry) as distinct from a mechanistic metaphor [...] for the shaping of our attitude[. ...] And it bases this choice upon the most undeniable point of reference we could possibly have: the biological. It aims less at a *metaphysic* than at a *metabiology*.[3:260-261]

Het zijn natuurlijk nooit machines die onze behoefte aan

liquidity in the description of an event[3:260]

zelfs maar kunnen frustreren. Daartoe zijn opnieuw alleen maar mensen in staat. Onvoldoende begrip van techniek in kwestie, in dit geval digitale, kan verwachtingen vestigen die – daardoor – gemakkelijk door beunhazen vallen te bespelen. Meestal hebben opdrachtgevers zulk bedrog niet eens door. En àls ze ooit al onraad bespeuren, zijn ze vervolgens vaak bang om van aanpak te veranderen (lees: om hun eerdere falen toe te geven). Juist door hun oriëntatie op schuld e.d. houden mislukkingen echter aan. Zouden ze in termen van noodzakelijke lering kunnen denken en handelen, opbouwend dus, dan kon er redelijk vlot een einde komen aan de misère. Als nalatig gedrag gebeurt het uit onbenul. Volgens mij is er vaak (ook) onwil aan de orde. Het vóórschrijven van betekenis is een machtsmiddel. En met het idee van absoluut geldige betekenis gaat het kennelijk om streven naar absolute macht:

[I]ts fossilized existence may be prolonged, after it has become dangerous to the social body as a whole, if some group which profits by it controls the educative, legislative, and constabulary resources of the state.[3:179]

Overigens zouden politici en bestuurders in een zgn democratische samenleving stellig schrikken van zo'n analyse. Valse schijn? Intussen blijven ze infrastructuur voor informatieverkeer – laten – opzetten volgens een averechts taalbegrip, dat Burke duidelijk als zodanig aanwijst. Als ze taal al als verkeersmiddel begrijpen, beseffen ze de (meta)structuur ervan niet. Ligt daar geen taak voor opleidingen? Daarvoor zou kritiek prominent op het programma moeten staan, wat vergeet

that educators must to some degree turn against the reigning of symbols of authority, aiming to put another rationale of authority in their place.[4:332] The over-all aim of secular education would be to discover just what it means to be a symbol-using animal.[4:375]

Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan (gekregen), al helemaal waar opleiders hun aanstelling, salaris enz. bepaald weten door mensen die hun gezag uitoefenen dankzij voortgezette verhouding ipv wijziging ervan, dus gezagdragers die menen dat louter dankzij hun bemoeienis

the principles and directives of the society are operating smoothly, and [that] education prepares the mind of the young by equipping them to maintain these same principles and directives.[4:331]

16. Marginalisering onder de noemer van dissidente geluiden

De enneade verbeeldt dat één en hetzelfde woord, of welk teken-als-signatuur dan ook, in verschillende contexten leidt tot verschillende betekenissen. Zulke hercontextualisering komt neer op wisseling van perspectief, ofwel

by taking a word usually applied to one setting and transferring its use to another setting.[3:90]

De aldus gewijzigde betekenis volgt volgens Burke uit

a “perspective by incongruity,” since [it is] established [...] by violating the “properties” of the word in previous linkages.[3:90]

Waarop Burke wijst, is het potentieel om via taal uit te zijn op

constant reordering of categories[. 3:90] Nietzsche knew that probably every linkage was open to destruction by the perspectives of planned incongruity[. 3:91 i.e. t]he metaphorical migration of a term from some restricted field of action into the naming of acts in other fields[. ...] The comic frame of acceptance but carries to completion the translative act. It considers human life as a project in “composition,” where the poet works with the materials of social relationships.[4:173]

Mij doet de procedure denken aan contragrammar zoals opgezet door John D. Haynes.[20] Er is geen enkel probleem om dat (ook) met digitale technologieën allemaal te registreren, op te slaan en beschikbaar te stellen. Daarvoor is slechts nodig om niet langer een enkele naam als bemiddelend teken te beschouwen, maar (een) signatuur plus context. Nogmaals, dat lukt methodisch met Metapatroon. Burke, zeg maar, viert de- resp. reconstructie omwille van

giving us new insights by such deliberate misfits.[3:91]

Ik benoem het graag als een manier van experimenteren, waarvan de uitkomst juist uiterst vruchtbaar kan zijn door ontwerp van, bijvoorbeeld,

a concept highly valuable in disclosing the rationality of conduct which had been labeled irrational.[3:133]

In elk geval onderstreept Burke er de noodzaak mee van wat ik propageer als contextuele verbijzondering. Hij verwijst naar het voorstel van Henri Bergson (1859-1941), dat

[a]s the nearest verbal approach to reality, [...] we deliberately cultivate the use of contradictory concepts. These will not give us the whole of reality, [...] but at least they will give us something more indicative[. 3:94] The relationship between interests and classifications being interactive, there is no absolute starting point[. 3:104]

Ik vrees dat het moeilijk is om daar sponsors voor te krijgen. Dat is natuurlijk ook precies waarom tegenstrijdige opvattingen vooral tot kunst(uitingen) beperkt en als zodanig, zeg maar ‘rustig’ politiek marginaal, bestempeld moeten blijven. Want dan kan het bij de schijn van serieuze aandacht ervoor blijven, waarbij eventuele subsidies dienen om de lust op heuse vermaatschappelijking te dempen. Burke is er niet gerust op dat belangen evenwichtig gediend zijn:

How many people today are rotting in either useless toil or in dismal worklessness because of certain technological successes? [...] We desire simply to indicate that the region where testing is of vital importance, where the tests of success are in turn to be tested, is the region of *Weltanschauung*, of cultural, moral, political emphases, of ambition, concepts of the good life, notions of ultimate human purpose[. 3:101-102]

Deelnemers aan maatschappelijk verkeer moeten voor evenwichtige verhoudingen werken aan

reinforcement of the *interpretative attitude*[. ...] The myriad orientations will be tragically wasted, [...] unless we can adapt its very welter of interpretations as skeptical grounding for our own certainties.[3:118]

Vooralsnog houdt ernstige verspilling aan ...

17. Teken als retorische oorzaaksoort

Semiotiek is zgn wetenschappelijk in de zin dat verklaringen en voorspellingen onverminderd het patroon van oorzaak en gevolg ... volgen. Er is echter een karakteristieke, zeg maar, oorzaaksoort aan de orde. Dat is (het) teken. Peirce duidt het al systematisch als bemiddelende factor. Volgens enneadische semiosis ‘werkt’ een bijbehorende keten van – veronderstelde – oorzaken resp. gevolgen. Zo leidt een gemotiveerd concept tot situationeel gedrag, enzovoort. Volgens dergelijke oorzakelijkheid vestigt semiotiek ‘haar’ wetenschappelijke methode. Die wijkt principieel af van wat geldt als methode voor het bedrijven van – klassieke – natuurkunde. Voor Burke is dat nog de wetenschappelijke methode en, inderdaad, als zodanig klopt het dat zij

categorically makes the discovery of purpose impossible.[3:118 T]he positivist’s doctrines of causality are insufficient.[3:231]

Dat leidt echter tot een

paradox: Scientists attempted to make a *neutral* vocabulary in the interests of more effective *action*.[3:176]

Die paradox lost op met een perspectiefwijziging:

[S]peech [...] is not neutral[, but] loaded with judgments. It is intensely moral – its names for objects contain the emotional overtones which give us the cues as to how we should act toward these objects. [...] An important ingredient in [...] meaning [...] is precisely the attitudes and acts that go with them[, i.e. s]peech is profoundly *partisan*.[3:176-177] It is an adjunct of action[. 3:192] In names, there are implicit the act and the command.[4:339]

Met een teken, als verzoek tot inschikkelijkheid en corresponderend met situationele gedragsdifferentiatie resp. motivationele begripsdifferentiatie, zijn

the terms by which we communicate [...] always [...] *circumstantially* founded. [...] O]ne would necessarily state his position differently in different social textures[. ...] We cannot compare mere verbalizations – we must also correlate situations behind them.[3:183]

Zoals de enneade suggereert, komt dat situationele resp. motivationele aandeel qua teken voor rekening van (de) context.

When we wish to influence a[nother] man's response,[3:220]

de één mikt met zijn situationele gedrag op waarneming en zo door naar opvatting ervan door de ànder als een teken en, inclusief context,

[t]his amounts to nothing other than an attempt to *redefine the situation itself*[3:220]

of, beter gezegd, mikt op vorming van een motief door de ànder opdat hij zich op zijn beurt gedraagt naar dat teken als verzoek. Wat die ànder als context opvat, is natuurlijk wederom een kwestie van (een) motief:

[I]t is so clearly a matter of rhetoric to persuade a man by identifying your cause with his interests[, 7:548 and] who is to say, once and for all, just where "cooperation" ends and one partner's "exploitation" of the other begins?[7:549] Only those voices from without are effective which can speak in the language of a voice within.[7:563] True, the rhetorician may have to change an audience's opinion in one respect; but he can succeed only insofar as he yields to that audience's opinions in other respects. Some of their opinions are needed to support the fulcrum by which he would move other opinions.[7:580]

Ook dat is, kortom, contingent:

To think through a matter is to trace an ever-widening circle of interrelationships.[3:230]

Of dat zo cirkelvorming gebeurt als Burke suggereert, acht ik trouwens twijfelachtig. Ik geloof meer in sprongen, zoals hijzelf onder de noemer van "perspective by incongruity" met zoveel woorden aangeeft:

[I]t would liquidate belief in the absolute truth of concepts[. ...] It should *make one at home* in the complexities of relativism, whereas one now tends to be *bewildered* by relativism.[4:229] In an ultimate dialectic, the terms so lead into one another that the completion of each order leads to the next.[7:713]

Dergelijke dynamiek is met het dia-enneadische schema (figuur 2) nog maar uiterst ruw geschetst, maar toch ... Een uitgebreider basisschema ken ik niet volgens èn voor de veronderstelling dat ontologie (zijnsleer) resp. epistemologie (kennisleer) in noodzakelijk reflexieve ordening binnen een semiotisch kader moeten passen.

18. In tonelisticke termen

Gedrag is (pas) eenduidig aanwijsbaar voor een dienovereenkomstig verbijzonderd situationeel object. Ook een vast veronderstelde eigenschap telt als gedrag. Dan is de waarde van dynamiek nul. Elders heb ik die opvatting over gedrag dat vergeleken met het begrip verschijnsel (lees ook: fenomeen) zoals Niels Bohr (1885-1962) dat veronderstelt. Bohrs idee van duale complementariteit betreft een specifiek geval van situationele resp. contextuele resp. motivationele verbijzondering.[22] Zulke onlosmakelijkheid blijkt ook Burke reeds te erkennen. Hij vindt

the entire attempt to distinguish between organism and environment [...] suspect.[3:232]

Omdat

[a]ction is fundamentally ethical, since it involves preferences[, 3:250] the ultimate metaphor for discussing the universe and man's relations to it must be the poetic or dramatic metaphor.[3:263] Though lives rarely have the conformity of entire plays, there are possible subdivisions corresponding to the acts of a play.[1:131]

Sterker nog,

fiction is *implicit in our acts*. [3:253]

Volgens Burke is het voorts zo

that the poetic metaphor offers an invaluable perspective from which to judge the world of contingencies.[3:266] Once a cooperative way of life were firmly established in human institutions, [...] the poetic metaphor would be the best guide[. 3:268] The ultimate goal of the poetic metaphor would be a society in which the participant aspect of action attained its maximum expression.[3:269-270]

Dat gaat inderdaad niet vanzelf, als het al lukt. In elk geval ben ik het met Burke eens, dat voor wie wil helpen veranderen geldt dat

one's natural mode of action will be that of education, propaganda, or suasion.[3:272]

Maar hoe luidt Burke's dichterlijke metafoor? Kortweg noemt hij 'm dramatisme:

The "dramatistic" is to be distinguished from the "dramatic," in that drama proper is the symbolizing of imitating of action, whereas the "dramatistic" is a critical or essayistic analysis of language and thence of human relations generally, by the use of terms derived from the contemplation of drama.[10:266 It] stress[es] language as an aspect of "action," that is, as "symbolic action." [9:44]

Dramatisme of, hier tevens aangeduid met een Nederlandstalig bedenkfel, tonelstiek omvat een ruim programma met

a theory of language, a philosophy of language based on that theory, and methods of analysis developed in accordance with the theory and the philosophy.[9:vii]

Een qua opzet vergaand vergelijkbaar programma ondernam ik en zet ik onder de noemer van semiotiek nog voort. Is het dia-enneadische schema niet omvattender en duidelijker? In elk geval is Burke zeker niet blind voor

notable respects in which the drama-like situations of real life differ from drama proper[. 10:267]

Op die manier houdt hij echter wel de vergelijking met toneel overeind, met beperkingen van dien.

19. Complementariteit is óók relativiteitstheorie

Ik ben het eens met Burke's nadruk op deelname aan maatschappelijk verkeer. Daarom vind ik dat hij méér biedt dan hijzelf beweert. Zijn theorie blijft immers niet bij een

methodology of analysis[, 5:87]

maar dekt onder de noemer van actie (lees ook: gedrag) natuurlijk tevens synthese. Toneel benut hij daarbij 'slechts' als metafoor. Burke's oriëntatie als criticus speelt hem overigens duidelijk parten:

[T]he present writer's occupational psychosis as a specialist in literature may be partly responsible for his textual emphasis.[10:266]

Ja, dat komt o.a. omdat hij tekst – meestal – beperkt opvat, te weten als geschreven werk (van literatuur, wat dat ook is). Dat leidt tot zijn – vermelding van – nadruk op analyse c.q. veronachtzaming van synthese. Voor ontleding resp. samenloop oppert Burke een

working distinction between "strategies" and "situations," whereby poetry (I here use the term to include any work of critical or imaginative cast) as the adopting of various strategies for the encompassing of situations. These strategies size up the situations, name their structure and outstanding ingredients, and name them in a way that contains an attitude towards them.[5:3 A]s a theory of drama[...] the social sphere is considered in terms of situations and acts[. 5:87]

Wat mij betreft bedoelt Burke met "poetry" nòg algemener: teken (Engels: sign). Verder zijn "act" en "strategy" voor hem synoniemen. Het is duidelijk dat Burke verschillende aanduidingen overweegt, maar aanvankelijk wèl volgens dramatisme met twee elementen. Terwijl hij het enerzijds op situatie houdt, suggereert hij anderzijds o.a. dat

[a]nother name for strategies might be *attitudes*.[5:256]

Daar vermeldt hij ook aan “method” als alternatief voor “strategy” te hebben gedacht, maar de voorkeur aan laatstgenoemde term blijft geven. In die passage komt de term “act” overigens niet voor. In dit verband is het opmerkelijk dat hij dramatisme tevens – m.i. terecht – etiketteert als “methodology.” Daarmee neemt hij opzettelijk afstand van grondslagen zoals gangbaar voor fysica (waarvoor hij “motion” kenmerkend acht):

[T]he logical alternative to the treatment of human acts and relations [provides] a *calculus* – a vocabulary, or set of coördinates, that serves best for the integration of all phenomena studied by the *social sciences*. [5:90] Our basic Dramatistic distinction [reads], Things move, persons act[.] [9:64]

Wat Burke volgens het schema van situatie/actie wil – kunnen – uitdrukken, betreft de betekenisvolle variëteit van acties:

“[C]haracter” is largely a matter of relationship, and is necessarily changed by a change in relationship. [5:204]

Voor de betekenis van een bepaalde actie maakt het principiële verschil, in welke situatie zij zich afspeelt. Of moet dat zijn, waarin een actie afgespeeld wordt? Die kip-ei vraag valt onmogelijk te beantwoorden. Ook Burke baant zich retorisch een weg onder de noemer van “phenomena.” Zoals ik al opmerkte, wat eerder doet Niels Bohr dat voor ... fysica. Daarvoor onderscheidt hij quantumfysica van de klassieke variant. Om de tegenstrijdigheid tussen verklaringen op te heffen, verklaart Bohr (quantum)verschijnselen zonodig complementair. Zo gedraagt licht zich in de ene situatie als golf, maar in een kwalitatief andere situatie als deeltje. Burke:

Looking at the matter from the dramatist point of view, we should expect instruments of precision not to avoid the paradox of substance, but to confront it more precisely. [6:260]

Vergeleken met Burke’s tonelistiek wijst de enneade nog duidelijker op door-en-door situationele verbijzondering. Met Metapatroon is dat een abc-tje om gedragsmatig samenhangend ... uit elkaar te houden. Wat ook wel verschijnselen heten, zijn dus situationele acties c.q. actieve situaties. Uitgaande van een actie geldt, dat

[o]ur method would require us to judge by the contexts alone. [5:49] If there is any slogan that should reign among critical concepts, it is that “circumstances alter cases.” [5:21]

20. Zoektocht naar motieven

Burke vermijdt het woord behavior (Nederlands: gedrag). Hij zoekt voor dramatisme (Nederlands: tonelistiek) immers (naar)

contrast with the physical sphere, which is considered in mechanistic terms, idealized as a flat cause-and-effect or stimulus-and-response relationship. [5:87]

De naam behaviorisme, ja, zo heet de theorie ook in het Nederlands, was destijds al gangbaar geraakt voor verklaringen à la stimulus-en-respons. Of Burke nu wel of niet bewust – de term – gedrag als één van beide tonelistieke elementen links laat liggen, weet ik trouwens niet. In elk geval vind ik juist gedrag een passende term in Burke’s kader. Daarom gebruik ik ‘m zelfs bij voorkeur als synoniem voor actie. Volgens Burke past “motion” (Nederlands: beweging) voor oriëntatie volgens fysica, terwijl “act” (pas) dramatisch betekenis heeft:

For one could confine the study of action within the terms of motion only by resigning oneself to gross misrepresentations of life as we normally experience it. [6:56] The titular word for our own method is “dramatism,” since it invites one to consider the matter of motives in a perspective that, being developed from the analysis of drama, treats language and thought primarily as modes of action. [6:xxiv]

Tot m.i. bijbehorende veronderstelling van actor komt Burke echter niet in zijn oorspronkelijke versie van dramatisme. Over die aanvankelijke beperking geeft hij in later

werk geen uitsluitel, althans, ik kan er nergens iets over ontdekken. Kortom, dramatisme gaat vergaand impliciet uit van situationele verbijzondering van gedrag. Volgens Burke leidt zulke differentiatie tot – nader – inzicht in motieven. Waaròm gedrag ... gebeurt, is mede bepaald door de situatie in kwestie. Zo ziet Burke motief m.i. verspreid over dramatische elementen. Zeker weten of hij dat zó beschouwt, doe ik trouwens opnieuw niet. De vermelding van c.q. verwijzing naar motief als begrip is weliswaar opvallend constant aanwezig in Burke's werk, maar een ook maar enigszins structurele voorstelling ervan geeft hij niet. Ik houd het erop dat hij reeds in een vroeg stadium dramatisme schetst als zo'n voorstelling, maar het niet nodig vindt om op die hoedanigheid te wijzen. Of wellicht meent hij wel degelijk zo'n voorstelling te geven, maar vooral met voorbeelden van analyse annex kritiek. Zo stelt hij vrijwel meteen in een inleiding:

If you ask why, with a whole world of terms to choose from we select these rather than some others as basic, our book itself is offered as the answer.[6:xvii]

Voor die manier van beschrijven is vaak veel te zeggen, zo niet alles, zo lang de verkenning naar – mogelijkheden van – een method(ologi)e voortduurt. Zo gaat Burke dus overwegend te werk. Dat lukt nooit uitputtend, want

[i]f you tracked down all interrelations as revealed by the cluster in which a word has active membership, you would dissolve symbolism into an infinity of particulars.[5:31]

Op mijn beurt een bespreking dáárvan zoals ik hier onderneem is daardoor echter extra speculatief. Over motief gesproken, iets ànders dan er een draai aan geven die in elk geval óók mij uitkomt, kàn ik natuurlijk niet. Wanneer Burke dàt maar gezegd wil hebben met zijn aanpak, is die boodschap (dus) overgekomen. Volgens Burke is

any verbal act [...] to be considered as “symbolic action.”[5:8]

En hij vindt toneel dus exemplarisch voor tekengedrag. Deelnemers onderhouden hun onderlinge tekenverkeer met

a dramatic act prodding to a further dramatic act.[5:6]

Ja, een toneelspeler maakt aanschouwelijk dat

the whole body is involved in an enactment.[5:11]

21. Enneadische aankleding van tonelistiek

Maar laat ik Burke's tonelistiek eens vergelijken met het dia-enneadische schema. Of, nog duidelijker, om te beginnen met een enkele enneade (zie figuur 1). Burke's beide tonelistieke elementen, situatie en gedrag, komen in de enneade overeen met elementen die daar geplaatst zijn langs de dimensie van feit(elijkheid). In de Engelstalige versie noem ik die dimensie fact of, wat speelser, (f)act. Aan Peirce heb ik ontleend dat semiosis drie elementen telt; in de uitgebreidere enneade zijn ze als evenzovele dimensie gehandhaafd. Terwijl Burke al dan niet uitgesproken volhoudt dat motief resp. context synoniemen voor situatie zijn, helpen bedoelde semiotische dimensies ze samenhangend van elkaar te ... onderscheiden. Toevoeging van context en motief *als aparte elementen* breidt het aantal elementen van dramatisme/tonelistiek (dus) uit van twee naar vier. De – noodzaak van – corresponderende afsplitsing langs de tekendimensie lijkt mij zelfs evident gelet op Burke's insteek als “symbolic action.” Want het teken is op zichzelf nog niets, laat staan een actie, maar bemiddelt respectievelijke acties, let op het meervoud, van deelnemers aan ... (hun) interactie; zie ook figuur 2 voor wat er ‘gebeurt’ tussèn deelnemers. Gedrag pèr deelnemer gebeurt onlosmakelijk in ‘zijn’ deelnemerssituatie. Daarvoor moet context onlosmakelijk onderdeel van (een) teken vormen. Voorts blijkt uit de met situatie corresponderende afsplitsing langs de interpretantdimensie

een keuze voor structurele positionering van motief, dwz een keuze waarvan Burke òf niet beseft dat hij die moet maken òf die hij opzettelijk blijft ontlopen omdat hij geen structurele mogelijkheid ziet voor evenwichtige verhoudingen. Dat Burke voor motief van de ene op de andere gedachte hinkt, en weer terug, enzovoort, concludeer ik uit zijn wisselende, deels impliciete suggesties. Enerzijds mikt hij op een methodologie voor analyse van motief, anderzijds poneert hij motief door zijn aanname motief-is-situatie wel degelijk als één van de analytische elementen. Met expliciete vermelding van context hoeft gebruik van hetzelfde woord natuurlijk geen bezwaar te zijn, integendeel, maar dergelijke verduidelijking kan ik nergens ontdekken. Toch is Burke zich scherp bewust van verschil voor deelnemers:

[T]here is a difference between the poem as being-written and the poem as being-read.[5:62 T]he poem is designed to “do something” for the poet and his readers [...] the difference being in the fact that the[ir] situations are far from identical.[5:75-76]

Enneadisch specifiek gezegd zit het gedragsmatig relevante verschil ‘m hier overigens vooral in motieven, dwz komt met tekens als verzoeken tot inschikkelijkheid tot uitdrukking, enzovoort. Wat mij verder opvalt, is dat Burke situatie en gedrag in een directe verhouding veronderstelt. Ik heb de indruk, dat voor hem als het ene uiterste geldt, dat een situatie één en al gedrag is, met dan als het andere uiterste dat (een) gedrag volkomen samenvalt met (een) situatie. Maar hoe zit het met verhoudingen daartussen? Daarvoor is een expliciete noemer nodig, zeg maar even een actor (enneadisch: object). Dat brengt het aantal tonelisticke elementen op vijf. Zowel gedrag als actor moeten echter, zoals hierboven reeds voor situatie gedaan is, van – zoiets als – medepolen voorzien zijn langs de dimensie van teken resp. interpretant. Op die manier komen er nog eens twee maal twee is vier elementen bij. Dat zijn er bijelkaar negen.

22. Geef ook situatie resp. motief een naam: context

Pas door de enneade (figuur 1) resp. dia-enneade (figuur 2) er consequent bij te halen, lukt het me om allerlei beweringen door Burke samenhangend te duiden. Zo stelt hij dat

the mere act of naming an object or situation decrees that it is to be singled out as such-and-such rather than as some-thing-other.[5:5]

Ja, het is verrassend dat Burke daar melding maakt van “object,” terwijl hij er verder niets mee doet. Voor hem zijn situatie en object kennelijk uitwisselbaar. Volgens de enneade zijn ze dat pertinent niet, althans niet in het opzicht dat Burke daar bedoelt. Het is geen kwestie van een naam voor een object òf een situatie. Zowel het desbetreffende object als de bijbehorende situatie krijgen een ‘naam.’ Met namen als tekens is de ‘naam’ van het object een signatuur en de ‘naam’ van de situatie een context. Als teken geldt altijd een configuratie van signatuur èn context. Een contextloos teken komt in semiotische werkelijkheid niet voor, evenmin als een signatuurloos teken. Daaruit bestaat hun onlosmakelijkheid. Dat beseft Burke overigens wel degelijk:

[A] set of absolute meanings for every kind of symbol [does not exist]. To know what [a symbol] means, you don’t begin with a “symbolist dictionary” already written in advance. You must, by inductive inspection of a given work, discover the particular contexts in which the [object] occurs. You cannot, in advance, know in what equational structure it will have membership.[5:75]

Voor “work” lees ik in deze ... context wederom: teken. En èlk teken, niet alleen zgn

[a]rt[,] is a means of communication [...] designed to elicit a “response” of some sort.[5:202]

Over de structuur van wat Burke als structuur beschouwt, over zeg maar metastructuur, valt volgens mij vooraf (dus) wel meer te zeggen dan hij doet. Hij gaat m.i. zelfs te ver met de stelling dat

the mind, being formed by language, is formed by a *public grammar*. [4:341]

Ik zeg liever dat cognitief vermogen zowel semiosis constitueert als zich ontwikkelt door semiosis. De enneade is mijn verzoek aan mijzelf èn aan wie het verder maar wil horen om gedrag enz. op die manier te begrijpen. Met Metapatroon kunnen “equational structure[s]” onderling verweven worden uitgedrukt, overeenkomstig veronderstelde – recursieve – interdependentie van gedragingen door situationele objecten. [21] Met recursiviteit laat zich uitdrukken dat

[a]ny specialized activity participates in a larger unit of action. [7:551]

Daaraan komt Burke zèlf niet toe, omdat hij zijn literaire kritiek werk voor werk beoefent, dwz zijn analyses de ene ná de andere opschrijft (en ze achteraf pas bundelt). Hij houdt het erop dat

one has many disparate moods and attitudes. These may be called sub-identities, subpersonalities, “voices.” And the poet seeks to build the symbolic superstructures that put them together into a comprehensive “super-personality.” [4:184]

Indien hij zèlf zich inderdaad gezet zou hebben aan expliciet door-en-door samenhangende weergave, had hij pas de opgave van stelselmatige modellering – kunnen – ervaren en bijgevolg de behoefte aan resp. noodzaak van methodische variëteitoriëntatie: samenhangende verschillen. A priori zekerheid over betekenis van een woord associeert Burke met

the ideal of the logical positivists [... with their] semantic ideal, [i.e.] the aim *to evolve a vocabulary that gives the name and address of every event in the universe*. [5:123-124]

Veronderstel echter, bijvoorbeeld, een – individueel – persoon. Door toekenning van naam en adres,

you have not all adequately encompassed his “meaning.” He means one thing to his family, another to his boss, another to his underlings, another to his creditors, etc. All such meanings are *real* enough, since at every point people act towards him on the basis of these meanings. [5:124]

Wat ook Burke over het hoofd ziet is dat tussen bedoelde betekenissen niet louter verschil bestaat, maar eveneens samenhang. Maar van tekortkoming van strikt semantische duiding is hij zich reeds sterk bewust. Zo komt hij tot de aanname van

poetic meaning[, i.e.] weighted with emotional values, with *attitudes*, [5:125 to] be considered simply for its value in revealing *certain important things to look out for* in any attempt to plead for a more satisfactory communicative or cooperative structure. [5:127-128] A comprehensive vocabulary, for social purposes, will persistently outrage the norms of the semantic ideal. It will not be unweighted; rather, it will have a maximum complexity of weighting. [5:137-138]

Volgens de enneade is èlk concept – via focus – onlosmakelijk gemotiveerd. Daarvoor vind ik pragmatisch een bruikbaar etiket dan poëtisch. Met een motief als grondslag van een concept (lees ook: begrip),

the interpretative enterprise would be restored to its proper *moralistic* basis, in contrast with the “neutral” or “non-moral” ideals of meaning implicit in the attempt to get merely descriptive labels[. 5:128 S]ince one’s names are shaped at every point by tests of conduct, the accuracy or scope of naming becomes a “moral” act. [4:341]

zgn naamgeving van situatie resp. motief, dwz vorm(gev)ing met context, valt meestal grotendeels buiten taal in enge zin: decor. Ik beschouw het gebruik als zodanig nadrukkelijk óók als taal (en zo door naar cultuur):

The “personality” of symbols, which they necessarily possess by reason of the fact that they are used by persons, involves ultimately their place in human pageantry generically [... to] be treated in ways that fit well with the analysis of all social pageantry, as determined by the inclusion of linguistic elements. [10:48]

Wanneer iemand een arts consulteert en die arts draagt een witte jas, dan is o.a. óók die jas onderdeel van het teken dat de arts voortbrengt. Z/hij draagt die jas, opdat het als context

onderdeel vormt van wat de patiënt in kwestie als het totale teken waarneemt en tot gemotiveerd concept interpreteert. Ik zie *als teken* tussen woord en jas géén onderscheid. Burke doet dat nog wel, beperkt door een ‘woordelijk’ taalbegrip:

There are two quite different senses in which we can say that a word has a context. There is the context of the other words among which is it used in a sentence (or, by extension, in an article or book or entire universe of discourse). And there is a nonverbal or extraverbal context (what the anthropologist Malinowski has called “context of situation”), the circumstances involving many elements that are not verbal[. 9:359]

Volgens de enneade zijn o.a. situatie en context principieel afwijkend geduid. Wat Burke in navolging van Bronislaw Malinowski (1884-1942) “context of situation” noemt, vergt dus ontleding. Behorend tot een tekenconfiguratie is context aan de orde, terwijl als feit beschouwd ‘sprake’ is van situatie. Onvoldoende erkenning van semiotische dimensies plus geleiding per dimensie komt m.i. tot uitdrukking waar Burke stelt dat

[i]nsofar as the word itself can be considered a kind of act, in effect it becomes a different act by reason of its placement in a different scene[. 9:359 T]he “same” act can be defined “differently,” depending upon the “circumference” of the scene or overall situation *in terms of which* we choose to locate it.[9:360]

23. Facilitering van evenwichtige verhoudingen vergt ethiek

Wat Burke mist, is dat elke gedraging geënceneerd is, dwz situationeel pas eenduidigheid kent. Verschil bestaat daarom tussen hetzelfde object in verschillende situaties, ofwel verschillende situationele objecten. Dat valt slechts consequent te begrijpen door wat er qua object hetzelfde is in verschillende situaties radicaal gedragloos te verklaren. Langs de tekendimensie beschouwd gaat het om onlosmakelijke configuraties van signatuur-in-context. En met een teken houdt het niet op bij het decreet (lees ook: opdracht, verzoek) van de ene deelnemer gericht aan de andere deelnemer om het ene gedeelte als context en het andere gedeelte als signatuur op te vatten. Zo’n configuratie is slechts het middel waarmee de één de ander tot bepaald gedrag wil bewegen. Als zodanig is óók een teken ingezet als – beoogde – oorzaak voor een – dito beoogd – gevolg, maar zulke oorzakelijkheid werkt dus kwalitatief anders dan volgens

– klassieke wetten van – fysica. Wat er gebeurt, is door en door contingent. De (non-)reactie door de ander is altijd ook en vooral zijn ‘eigen’ actie als situationeel gedrag, dwz door hemzelf als situationeel object. Wat zijn gedrag dit-of-dat in plaats van zus-of-zo maakt, is “singled out” door (een) focus als schakel tussen een motief en concept. Burke geeft dergelijke uitleg niet, althans niet stelselmatig, omdat het hem daarvoor aan de nodige expliciete axiomatische elementen ontbreekt. Her en der haalt hij er een en ander bij, maar vordert niet of nauwelijks met grondslagen. Enneadisch correspondeert situatie met motief en context. Zo verduidelijkt de enneadische (meta)structuur ook de volgende opmerking resp. aanbeveling door Burke:

[W]hen you begin to consider the situations behind the tactics of expression, you will find tactics that organize a work technically *because* they organize it emotionally.[5:77-78]

Nogmaals, zo’n (meta)structuur geldt – als aanname – voor elk teken. De semantische schijn van onwrikbare betekenis per geïsoleerde term zou nog het minst vertekenen in het geval van

the specific vocabularies of technological specializations.[5:131]

Maar ook dat is wederom schijn. Want reële beoordeling van een specialisme legt nadruk op bijdragen en daarvoor geldt een ruimer kader. Naarmate specialisten die verantwoordelijkheid proberen te ontwijken, heerst

coyness of the semantic strategy.[5:131] What the semanticist would put out, he never lets in.[5: 133] The best thing to be said in favor of the semantic ideal is that it is a fraud[, 5:137] impos[ing] mechanistic ideals upon a non-mechanistic organism.[5:220]

Infrastructurele voorzieningen voor informatieverkeer gaan ernstig mank zolang semantiek ipv pragmatiek schaalbaar gedacht is:

Unawares, we have allowed ourselves to take it as the *norm*, thereby confusing a norm with an average.[5:138]

Eigenlijk is het nòg erger. Zonder besef dat de eerste opgave van overheidsinstellingen de infrastructurele – in de ruimste betekenis van het woord, dus inclusief immateriële voorzieningen – is, bepaalt zoiets als een gemiddelde niet dè betekenis, maar proberen politiek-bestuurlijke opdrachtgevers hùn specifieke betekenis voor het maatschappelijk verkeer op te leggen. Of laten zij dat uit onbenul over, nalatig dus, aan zakelijke opdrachtnemers zonder nodige en voldoende (ontwerp)ethiek. Zolang dat ten koste gaat van – ruimte voor – andere, netzo reële betekenissen van verkeersdeelnemers, mislukken voorzieningen door voorspelbaar gebrek aan infrastructurele kwaliteit. Het is zo, dat

[p]eople, taken by and large, are acting reasonably enough, *within their frame of reference*. This frame of reference may not be large enough to encompass all the important factors operating today. Hence, they need a *still wider* frame of reference.[5:162]

Dit is, in een notendop, een pleidooi voor dia-enneadische dynamiek en zo door naar Metapatroon. Wie strikt semantisch blijft mikken, stelt Burke,

promotes the upbuilding of a fallacious equipment. Above all, it fosters, sometimes explicitly, sometimes by implication, the notion that one may comprehensively discuss human and social events in a nonmoral vocabulary[. 5:142]

Onder semantiek verstaat Burke dus de naamgeving volgens – klassieke – natuurkunde, dwz met de pretentie dat een woord objectieve, absoluut geldige betekenis heeft. Hoe moeilijk de noodzakelijke koerswijziging van semantiek naar pragmatiek is, wijst hij ook al aan:

Only by wanting very profoundly to make improvement, can we get a glimpse into the devious personal and impersonal factors that operate to balk improvement.[5:142 However], those who would uphold the *status quo*, and have a grip upon the channels of information, will make the establishment of a wider frame [of reference] quite difficult, perhaps even impossible.[5:162]

Want als ‘ze’ het zien, moeten ze er iets aan – gaan – doen ... Gelukkig heeft Burke zich niet laten ontmoedigen. Zulke belemmering

is no ground for asking that we try to drop the whole attempt[. ...] It is precisely because our adepts at organizational activities have run into difficulties, precisely because the organizations do not fit properly with one another, that we must seek a more comprehensive rationale for discussing the situation in its broader aspects, and adopting measures accordingly.[5:162]

24. Axiomatisch tekort ondanks extra tonelisticke elementen

De aanname dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, houdt in dat het óók geldt voor willekeurige tekenreactie. Dat is dan netzogoed een verzoek, enzovoort. Als wederverzoek behelst het teken in kwestie een motief van de deelnemer die het tekengedrag vertoont. Als individu dat verschilt van de deelnemer die eerder het verzoek deed waarop z/hij nu (re)ageert, verdisconteert z/hij er zowel hun samenhang als verschil mee. Volgens mij heeft Burke een dergelijke onderlinge verhouding op het oog, maar hij noemt dat

issue vague. I believe that there *are* good grounds for suspecting that man’s responses are *normally* of a contradictory nature. [... A] kind of “one to one” correspondence between stimulus and response [...] is not

justified. [... In fact,] *irrationality*, or *contradictoriness of response*, is basic to human psychology, not merely as error, but for sound biological reasons[. 5:209]

Het lijkt mij wederom een kwestie van kader om de aanduiding als irrationeel te billijken. Zodra “human psychology” telt als sociale psychologie en dia-enneadische dynamiek daarvoor kenmerkend is, zijn zulke “sound biological reasons” zelfs door-en-door rationeel. Dat is echter een andere rationaliteit dan Burke associeert met “semantic ideal.” Een term staat nooit l0s, met als zodanig een algemeen geldige betekenis. Voorts suggereert dia-enneadische dynamiek beslist niet, dat – de bijdragen van – deelnemers op voorhand (tegen)strijdig zijn. Elke deelnemer is een veranderlijk situationeel object. Via gemotiveerd concept kenmerkt haar/zijn gedrag zich met voorrang door eigenheid. Dat geldt tevens voor zgn volgzaam gedrag. In dat geval blijkt de ene deelnemer weliswaar overheersende invloed uit te oefenen, maar maakt de andere deelnemer onverminderd ‘eigen’ semiosis door. Burke zelf ziet reeds vroeg in dat zijn tweeledig schema nogal mager is, mede omdat hij steeds duidelijker beseft naar een algemene(re) verklaring te zoeken, te weten van

the basic forms of thought which, in accordance with the nature of the world as all men necessarily experience it, are exemplified in the attributing of motives.[6:xvii]

De oorspronkelijke elementen “situation” en “strategy” resp. “act” vervangt hij door

five terms as generating principle of our investigation. [...] In a rounded statement about motives, you must have some word that names the *act* (names what took place, in thought or deed), and another that names the *scene* (the background of the act, the situation in which it occurred); also, you must indicate what person or kind of person (*agent*) performed the act, what means or instruments he used (*agency*), and the *purpose*. [6:xvii]

Opvallend vind ik dat Burke – ook daar – géén uitleg van “purpose” geeft. Dat doet hij evenmin in een herhaling van het voorafgaande:

[A]ny complete statement about motives will offer *some kind of* answers to these five questions: what was done (act), when or where it was done (scene), who did it (agent), how he did it (agency), and why (purpose).[6:xvii]

Waar Burke over een fictief dialoog toelicht dat hij daarvoor

a theory of purpose based on the definition of man as the “symbol-using animal”[8:274]

toepast, vervolgt hij met de stelling dat

men [...] derive purposes from language, which tells them what they “ought” to want to do, tells them how to do it, and in the telling goads them with great threats and promises[. ...] With language, a whole new realm of purpose arises, endless in scope[. ... T]he talking animals’ way of life in a civilization *invents* purposes.[8:274-275]

Burke voert ‘met zoveel woorden’ m.i. ten onrechte taal op als – nagenoeg zelfstandige – actor. Maar taal brengt geen tekens voort. Dat doen taalgebruikers. De ene taalgebruiker probeert met een teken een andere taalgebruiker tot inschikkelijkheid te ‘bewegen.’ Daarom geldt teken als oorzaaksoort *sui generis* of, beter gezegd, een aspect en fase in dia-enneadische dynamiek.

25. Axiomatisering van motief

Vooral omdat Burke uitgesproken vaag blijft over “purpose” resp. een draai eraan geeft via reïficatie van taal, weet ik eveneens niet goed wat hij met “motive” bedoelt. Het lijkt erop dat hij genoemde termen, eerst twee, later vijf, voorstelt als bestanddelen van motief. (Maar) dat kan dan onmogelijk motief zijn in de betekenis die ik er op z’n enneadisch aan toeken. In zo’n geval van dreigend misverstand wil raadpleging van een thesaurus weleens uitsluitel bieden.

De index vermeldt voor “motive” vier alternatieve zelfstandige naamwoorden: “intention, motivation, music, and topic.”[14] Terwijl ik bij motief beide eerstgenoemde betekenissen overweeg, lijkt Burke met “motive” op de laatstgenoemde betekenis te mikken. Zo biedt het lemma “motief” in een woordenboek als derde omschrijving:

onderwerp dat in afzonderlijke kunstwerken telkens een specifieke uitwerking krijgt[. 12:2214]

Als ik het daarop houd, bedoelt Burke er als synoniemen van “topic” zoal

subject matter, what it is about, [...], theme, [...], business at hand, [...] issue[14]

mee. Als ik voor een – literair – werk een onderwerp veronderstel, noemt Burke dat dus “motive.” Zo’n onderwerp laat zich volgens hem ontlede resp. duiden volgens – een grammatica met – vijf termen, waarbij die

grammatical principles of motivation might lay claim to a universal validity.[6:xix]

Eén van die elementen noemt hij “purpose,” terwijl volgens mij “motive” dáárvóór een geschikter woord is (in de context van de enneade). Nee, ik ben er niet zeker van dat Burke “motive” consequent opvat als onderwerp-van-werkstuk. Hij gebruikt er immers ook de term “motivation” voor. Tenzij uit context nadrukkelijk een andere betekenis blijkt, zet ik er in op dat Burke “motive” in de zin van onderwerp oppert. Of? Wellicht is het verder zo, dat hij onder de ene noemer van “motive” resp. “motivation” heen en weer bleef denken en dáárom (voor)stelt dat, met ditmaal “subject” in de betekenis van onderwerp,

one can simplify the subject by this pentad of key terms, which are understandable almost at a glance.[6:xvii]

Inderdaad, met de enneade beoog ik hetzelfde. De termen voor de negen samenstellende elementen zijn vertrouwd genoeg, op intext na dan. Allereerst voor het beperkte, grammaticale doel dat Burke formuleert vind ik de (dia-)enneade een aanzienlijke, structurele verbetering van zijn pentade, dat wil zeggen

to inquire into the purely internal relationships which the [nine] terms bear to one another, considering their possibilities of transformation, their range of permutations and combinations – and then to see how these various resources figure in actual statements[. 6:xviii]

Algemeen geldig voor “actual statements” vind ik, nogmaals, dat ze verzoeken tot inschikkelijkheid zijn. Gebaseerd op zijn idee van “grammar of motives” (Nederlands: motivationele grammatica) benoemt Burke dat apart als “rhetoric of motives” (Nederlands: motivationele retorica). Daarbij gaat het om

stratagems which people employ, in endless variations, and consciously and unconsciously, for the outwitting or cajoling of one another. [... A]ll these devices ha[ve] a “you and me” quality about them, being addressed to some person or to some advantage[. 6:xix]

Wat mij betreft geldt dat dus voor èlk teken, en mikken we met onze verzoeken natuurlijk ook opbouwend op samenwerking. Burke veronderstelt echter dat het anders ligt

in the fine arts, and with purely psychological or psychoanalytic matters.[6:xix]

In die gevallen is volgens hem geen retorica aan de orde, maar “symbolic of motives” (Nederlands: motivationele symboliek). Waarom hij voor symboliek onderscheid met retorica maakt, blijft mij overigens onduidelijk. Want ook onder de noemer van symboliek is Burke uitgesproken

concerned with modes of expression and appeal.[6:xix]

Kortom, ik zie het verschil niet. Wat zinvol is en blijkt, vind ik onderscheid tussen referentiekader en verklaringen ermee. Omdat Burke zijn werk onder de noemer van grammatica ook al bijna volledig wijdt aan analyse, commentaar, kritiek e.d., is ook niet vreemd dat hij over zijn indeling volgens “grammar,” “rhetoric” en “symbolic” opmerkt dat

the three fields overlap considerably.[6:xx]

Zodoende legt hij m.i. juist te weinig nadruk op het methodisch belang van een referentiekader. Over motief gesproken, daarvoor ontwijkt Burke wel degelijk opzettelijk de vergeefse moeite die hij associeert met

the terministic ideals of symbolic logic and logical positivism.[6:xx]

Hij draait de opgave zelfs òm. Vanwege menselijke beperkingen,

there must remain something essentially enigmatic about the problem of motives, and [...] this underlying enigma will manifest itself in inevitable ambiguities and inconsistencies among the terms for motives. Accordingly, what we want is *not terms that avoid ambiguity*, but *terms that clearly reveal the strategic spots at which ambiguities necessarily arise*. [6:xx]

Zulke onvermijdelijk tekort van het teken heb ik in de enneade op de spits gedreven met het element focus. Ervóór kan een begrip kenbaar zijn, maar eràchter blijft het bijbehorend motief principieel ònkenbaar. Gelet op Burke's herhaalde commentaar op – onderdelen van – diens werk vermeld ik, dat het zgn onbewuste zoals Freud dat in zijn noodzakelijke onbegrijpelijkheid veronderstelt, op deze manier nog het minst vaag 'naar voren' komt. Om kenbaar te raken, is een àndere focus nodig waardoor 'het' de plaats van concept verkrijgt, ... maar als zodanig is het dan géén motief meer. Die enneadische logica is inderdaad wenen:

To mediate on this fact until one sees its full implications is much like peering over the edge of things into an ultimate abyss. And doubtless that's one reason why, though man is typically the symbol-using animal, he clings to a kind of naïve verbal realism that refuses to realize the full extent of the role played by symbolicity in his notions of reality.[9:5] In the study of human motives, we should begin with complex theories of transcendence[. 8:5]

Met enneade is dat transcendentale karakter redelijk te overzien. Als Burke het eindelijk eens over "purpose" heeft, stelt hij dat

of the five terms, [p]urpose has become the most susceptible of dissolution. At least, so far as its formal recognition is concerned. But once we know the logic of its transformations, we can discern its implicit survival[. 6: 289]

Ofwel, de weigering van Burke om motief simpelweg te definiëren klopt wat mij betreft. Absoluut bedoelde definiëring moet uiteraard uitblijven voor alle axiomatische elementen. Daarvoor hebben ze immers die status. Als zodanig is er niets vaags meer aan. Wat ze 'betekenen' blijkt steeds door gebruik. Dat procedé volgt Burke overvloedig, en indrukwekkend leerzaam.

26. Niet zo negatief

Her en der wijdt Burke uit over ontkenning. Als "fact" stelt hij

that there are no negatives in nature, and that this ingenious addition to the universe[, i.e. the use of negation,] is solely a product of human symbol systems.[9:9]

Opnieuw handhaaft hij echter nodeloos onderscheid. Burke beweert dat

[d]ramatically, the stress should be upon the hortatory negative, "Thou *shalt* not." The negative begins not as a resource of definition or information, but as a command, as "Don't." [9:10]

Wat mij betreft begint het niet alleen met de opmaak van verzoek, maar is dat voor èlk teken meteen het complete verhaal inclusief eventueel ontkenningstermen. (Ook) zulke termen dienen slechts optimalisering van tekenconfiguratie volgens signatuur met context. Met de ene context zijn àndere contexten vanzelfsprekend niet van toepassing, zodat zelfs principieel

[t]here is an implied sense of negativity in the ability to use words at all.[9:12]

De ene focus is nu eenmaal niet een andere. Semiosis is dynamiek van wisseling van focus, met verandering inclusief ontwikkeling van gemotiveerde concepten van dien, en zo door naar gedrag, en zo terug naar semiosis, enzovoort. Zoals wel vaker lijkt Burke mij overigens ook in dit opzicht overdreven dialectisch. Als zgn grond voor iets komt volgens hem slechts (het) niets in aanmerking,

for such an absolute is all that's left. Whether or not it actually refers to anything, it is a "reasonable" operation linguistically.[8:21]

Maar waarom moet een grond 'iets' tegenovergestelds zijn? En wanneer dat zgn tegenovergestelde op zijn beurt eigenlijk ook weer iets is, wat is er dan nog niets aan, enzovoort? Er is praktisch behoefte aan een grenswaarde. Als zodanig is dat – gewoon – ook weer iets. Er is ongewoon aan, dat ver-ietsing vanaf die grens slechts door verbijzonderingen lukt, niet door veralgemeniseringen. Dat is verder een talige maatregel in de zin van door-en-door semiotisch:

Thereby allowance would be made for a wholly ample dialectic, with each moment of a man's life being seen (or glimpsed) in terms of the entire conglomerate complexity (with its various strands of simplicity).[8:301]

Op elk gedragsmatig 'beweegt' (zich) een situationeel object:

Each fragment of experience is then interpreted as being somehow modified by a largely indefinite whole to which it more or less definitely refers.[8:301]

Methodisch à la Metapatroon zijn de verwijzingen expliciet tot aan de veronderstelde horizon, terwijl er 'overheen' niets meer verwijsbaar is:

Mystery is inescapable, insofar as temporal, factual knowledge is necessarily fragmentary, and symbol-systems are necessarily inadequate[. 8:307-308]

Dat ligt evolutionair in semiosis besloten, klaar.

27. Basisregels van betekenissenvariëteit

Het is onmogelijk dat de ene deelnemer aan tekenverkeer een gemotiveerd concept van een andere deelnemer met absolute nauwkeurigheid 'stuurt' en bijgevolg bepaalt. De kans dat de ander tenminste begrijpt wat de bedoeling met het teken van de één is, kan de één echter wel beïnvloeden. Daartoe dient de configuratie van signatuur en context. Hoewel Burke nog niet opmerkelijk maakt op die concrete indeling, onderstreept hij met nadruk variëteit van betekenissen:

Since no two things or acts or situations are exactly alike, you cannot apply the same term to both of them without thereby introducing a certain margin of ambiguity, an ambiguity as great as the difference between the two subjects that are given the identical title.[6:xxi]

Ook maakt Burke dia-enneadische dynamiek niet expliciet, waardoor hij geen aandacht kan vestigen op verdere gevolgen voor verschil tussen betekenissen. Waarop Burke terecht wijst, is dat het maar de vraag is of het de bedoeling is van de één dat haar/zijn ... bedoeling duidelijk is voor de ander. Met een teken kan z/hij onder valse voorwendselen de ander als het ware proberen te verleiden tot inschikkelijkheid. Daarom, ter bevordering van communicatieve hygiëne,

instead of considering it our task to "dispose of" any ambiguity by merely disclosing the fact that it is an ambiguity, we rather consider it our task to study and clarify the *resources* of ambiguity.[6:xxi
C] *onsciousness of linguistic action generally* [...] is needed if men are to temper the absurd ambitions that have their source in faulty terminologies.[6:317]

Dat vergt volgens mij overzicht over de complete dia-enneadische dynamiek. Burke duidt tekenvariëteit nog niet expliciet in termen van – configuraties van – signatuur en context, maar wijst wel op combinaties:

Distinctions [...] arise out of a great central moltenness, where all is merged. They have been thrown from a liquid center to the surface, where they have congealed. Let one of these crusted distinctions return to its source, and in this alchemic center it may be remade, again becoming molten liquid, and may enter into new combinations, whereat it may be again thrown forth as a new crust, a different distinction.[6:xxi]

Stellig probeert hij o.a. zijn werkwijze volgens “radiation” te duiden, met op z’n minst een knipoog naar Nietzsche’s idee van eeuwige wederkeer. Volgens mij is totale recycling, elke keer weer, echter niet aan de orde, maar borduurt een gemotiveerd concept voort op het aanwezige patroon dat het dienovereenkomstig wijzigt, enzovoort. En zo stelt Burke zijn werkwijze elders óók voor:

There is, of course, a circular possibility in the terms. If an agent acts [...], he may change the [...] scene accordingly[. ...] Or the scene may call for a certain kind of act, which makes for a corresponding kind of agent[. ...] Or our act may change us and our scene[. 6:19]

Dat vind ik geen aanvullende mogelijkheid, maar zo gaat het principieel met “agent” als situationeel object die deelneemt aan dia-enneadische dynamiek:

[M]en are continually performing “new acts,” in that they are continually making judgments as to the scope of the context which they implicitly or explicitly impute in their interpretation of motives.[6:90]

Burke doet echter meestal alsof hij gevallen voor uitoefening van kritiek vergaand gescheiden behandelt. Daardoor lijkt het – voor de lezer – vooral van het geval in kwestie af te hangen welk van zijn vijf tonelisticke basisbegrippen hij van toepassing verklaart op een bepaald verschijnsel. Dat valt ook moeilijk te vermijden met boeken die grotendeels gevuld zijn met opstellen (die apart begrijpelijk moeten zijn). Met semiosis à la Peirce heeft volgorde juist wél invloed; anders zou leren natuurlijk niet te verklaren zijn). Hoewel zijn talloze ‘opstellen’ vaak anders suggereren, wijst Burke erop dat

dialectical and metaphysical issues necessarily figure in the subject of motivation,[6:xxv]

waarbij ik semiosis tot onderwerp zou bestempelen. Dat strookt met Burke’s opvatting, want

[b]y dialectics in the most general sense we mean the employment of the possibilities of linguistic transformation.[6:402]

Daarvoor is motief één van de onlosmakelijk constituerende elementen:

[E]ach man’s motivation is unique, since his situation is unique, which is particularly obvious when you recall that his situation also reflects the unique sequence of his past.[6:103 E]very linguistic structure[, i.e. sign,] is a “new thing.” It is empiricist in that it must approach experimentally the ultimate problem of the relation between symbolic action and practical conduct.[6:314]

Ook deze citaten zou ik in (dia-)enneadische termen kunnen becommentariëren, maar de strekking lijkt mij gelet op voorgaande toelichtingen inmiddels duidelijk genoeg (en ik voegde ter verduidelijking het woord “sign” al tussen).

28. Gedragmatig eenduidig: situationeel object

Hoewel Burke zijn basisschema uitbreidt van twee naar vijf elementen, blijft hij ze paarsgewijs aanbevelen. Zo’n paar noemt hij een “ratio” en

the five terms would allow for ten [such ratios:] scene-act, scene-agent, scene-agency, scene-purpose, act-purpose, act-agent, act-agency, agent-purpose, agent-agency, and agency-purpose[. 6:15]

Later verdisconteert hij de volgorde (lees ook: onderscheidt aandelen volgens teller en noemer), wat het aantal verdubbelt. Over de twee eerstgenoemde ratio's merkt hij op dat,

[i]f we but look around us, we find examples of the[se] everywhere; for they are at the center of motivational assumptions.[6:11]

Ik ga hier methodisch niet verder in op die elementenparen, de zgn ratio's. Niet alleen verwijst Burke zelf er geheel in zijn stijl vervolgens ... nauwelijks naar, althans, ik kan er niet veel van ontdekken. Meer telt voor mij, dat hierboven de uitbreiding van Burke's vijftal naar de enneade reeds uitgevoerd is. Aan Peirce ontleen ik de onlosmakelijkheid van de elementen. Daarom is enige reductie, bijvoorbeeld tot een tweetal ervan, principieel niet aan de orde. En dankzij de complete enneade meen ik nodeloze "ambiguïteit" te kunnen aanwijzen. Zo stelt Burke:

It is a principle of drama that the nature of acts and agents should be consistent with the nature of the scene. [... T]he scene is a fit "container" for the act, expressing in fixed properties the same quality that the action expresses in terms of development.[6:3] The proportion would be: scene is to act as implicit is to explicit.[6:7]

Het maakt nogal wat uit, of "act" bedoeld is in de betekenis van gedrag of

in the purely technical sense, [i.e.] to designate the major division of a play[. 6:3]

Ik heb de indruk dat Burke impliciet van betekenis wisselt naar het hem past. Terwijl hij nota bene oproept tot "caution," goochelt hij met – sterk – verschillende betekenissen van "action" resp. "act:"

We view language as a kind of action, symbolic action. And for this terministic perspective we have proposed the trade name of 'Dramatism' precisely because we would feature the term "act." [9:366]

Zo geeft hij zelfs een prachtige illustratie van gebruik van "resources of ambiguity." Zeker voor grondslagen helpt dat echter niet. Wat mij betreft is met een toneelstuk overigens netzogoed dia-enneadische dynamiek aan de orde, enzovoort. Als er *n* toneelspelers op het podium staan, zijn dat evenzovele actoren. Ook ieder individu van het publiek is een actor in semiotische zin. Elke actor ervaart 'zijn' situatie. Er bestaat dus geen scene die gelijk is voor alle actoren, op het podium en in de zaal. Burke gebruikt met wat hij onder scene resp. situatie verstaat een te grof begrip om "ambiguïteit," ik zou zeggen, variëteit, te helpen verklaren, enzovoort. Kijk, hoe de nuancering per actor uitpakt. Een actor is een situationeel object. Als zodanig gedraagt hij zich:

In reality, we are capable of but partial acts, acts that but partially represent us[. 6:19]

Dat maakt van de uitspraak dat gedrag door een situationeel object past bij de desbetreffende situatie een tautologie. Die samenhang is immers axiomatisch reeds gevestigd:

Personality so viewed is a kind of "congealed conduct." [10:44 P]ersonality will not be just an individual identity, but will take its form with relation to [...] circumstances[. 8:310]

Met de aanname van situationeel object bestaat geen behoefte aan

metaphysical speculations as to whether relations are internal or external, an ambiguity which, from the dramatist point of view, is implicit in the fact that one can shift between either person (agent) or ground (scene) as a locus of motives.[6:75]

Waarin Burke m.i. zich nog vergist, is dat hij in zo'n ratio de termen apart blijft beschouwen. Want hij rekent motief of ("either") aan object of ("or") aan situatie toe. De resultante van de ratio van beide elementen geldt als zodanig echter als feitelijke motivationele (ge)drager. Daarin zijn zowel object als situatie, zeg maar, opgegaan. Dat beantwoordt volgens mij prima het aan eisen die Burke suggereert voor

a concept which [...] would be the *tertium quid* for bringing merger and division together in a formula that is in some respects neither and in some respects both[. 6: 405]

Daadwerkelijk suggereert hij weliswaar hun zgn ratio, maar oriënteert zich volgens samenstellende delen als zijn ze vergaand apart:

There are many loci of motives. For instance, an act may be attributed to the nature of the agent; Marxists lay major stress upon the motivating force of the “objective situation[.]”[9:410]

Zodra de betekenis van “act” tot gedrag beperkt blijft, is prompt duidelijk dat er een gedrager ‘tussen’ moet

since the idea of an *agent* is implicit in the idea of an *act*[. 8:176]

Voor eenduidig gedrag is dat (dus) een situationeel object, want

an act is done by an agent in a scene.[8:188]

Door gedrag onlosmakelijk en principieel expliciet op een situationeel object te betrekken, is het uitgesloten dat

one may deflect attention from scenic matters by situating the motives of an act in the agent [...]: or conversely, one may deflect attention from the criticism of personal motives by deriving an act or attitude not from traits of the agent but from the nature of the situation.[6:17]

In de enneadische veronderstelling van het situationele object ligt objectieve gedragingenvariëteit besloten. Dat helpt om simplisme te vermijden:

If you relate characters to one another after the analogy of some myth, you automatically acquire an underlying simplicity of structure that almost requires you to make the various roles “universal.”[10:15 T]he mythic frame might even become a mechanical subterfuge, a device of play-doctoring.[10:16]

Nu is de enneade netzogoed een “myth,” maar kwalitatief anders dankzij nadruk op reële verschillen. Is gedrag resp. rol niet eenduidig? Dan is kennelijke verdere situationele objectverbijzondering nodig (die als teken met verdere contextuele signatuurverbijzondering wordt uitgedrukt):

[E]mphasis upon *division* really serves to sharpen our understanding of *identification*.[7:674]

Omgekeerd kunnen diverse gedragingen bij nader inzien dezelfde zijn; bijbehorende verbijzonderingen kunnen kennelijk opgeheven worden resulterend in hun veralgemenisering. Weliswaar geldt dat

[t]o note any order whatever is to “reduce[.]”[6:96]

maar er is natuurlijk verschil tussen enerzijds mikken op sektarisch enkelvoud, anderzijds erkennen van veranderlijk meervoud. Dat laatste is wat Burke consequent doet onder de noemer van “ambiguity.”

29. Om te beginnen

De Semiotisch belangwekkend is en blijft Burke’s tonelietiek, omdat hij in elk geval steeds allerlei relevante factoren meeweegt. Als axiomatisch schema schiet zijn kader tekort. Hijzelf geeft aanwijzingen dat hij op voorhand die richting van formalisering niet wil inslaan. Daar ontwaart hij het positivistische kamp en daarvan neemt hij juist afstand. Met die afwijzing ben ik het eens, terwijl ik met de enneade m.i. aantoon dat er axiomatisch wel degelijk méér mogelijk is. De onvermijdelijke irrationaliteit van axioma’s in met het element motief in het schema opgenomen. Nogmaals, daar draait Burke met – vertoon van – omarming van “ambiguity” nog omheen. Zijn vertekend vijandbeeld is er stellig debet aan. Helaas bestaan over en weer dergelijke averechtse beelden nog steeds, als ze niet verder verhard zijn. Wie kan ontsnappen aan “trained incapacity”? Ja, toegegeven, daaraan lijdt uiteraard ook ik in

allerlei opzichten. Maar voor mijn begrip van semiotiek geldt dat verhoudingsgewijs alweer wat minder, al zeg ik het zelf. En dáárover schrijf ik hier ...

literatuur

1. Burke, Kenneth D., *Counter-Statement*, University of California Press, 1968, oorspronkelijk verschenen in 1931.
2. ———, *Towards a Better Life*, University of California Press, 1966, oorspronkelijk verschenen in 1932.
3. ———, *Permanence and Change, An Anatomy of Purpose*, Hermes Publications, 1954, oorspronkelijk verschenen in 1935
4. ———, *Attitudes Toward History*, University of California Press, derde editie, 1984, oorspronkelijk verschenen in 1937.
5. ———, *The Philosophy of Literary Form*, Vintage Books, 1957, oorspronkelijk verschenen in 1941.
6. ———, *A Grammar of Motives*, Meridian Books, 1962, in een uitgave samen met *A Rhetoric of Motives*, pp. xv-517, oorspronkelijk verschenen in 1945.
7. ———, *A Rhetoric of Motives*, Meridian Books, 1962, in een uitgave samen met *A Grammar of Motives*, pp. 519-857, oorspronkelijk verschenen in 1950.
8. ———, *The Rhetoric of Religion, Studies in Logology*, University of California Press, 1970, oorspronkelijk verschenen in 1961.
9. ———, *Language as Symbolic Action, Essays on Life, Literature, and Method*, University of California Press, 1966.
10. ———, *Essays Toward a Symbolic of Motives, 1950-1955*, Parlor Press, 2007.
11. Crusius, Timothy W., *Kenneth Burke and the Conversation after Philosophy*, Southern Illinois University Press, 1999.
12. Van Dale, *Groot Woordenboek van de Nederlandse Taal*, Van Dale Lexicografie, veertiende, herziene uitgave, 2005.
13. Information Dynamics, *Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer*, rubrieksgewijze verzameling citaten met verwijzingen, bijgehouden vanaf 2010, bronnen vanaf 1991; zie ook www.wisse.cc
14. *Roget's International Thesaurus*, Thomas Y. Crowell, 1979, vierde editie, herzien door R.L. Chapman, met andere titel oorspronkelijk verschenen in 1911.
15. Peirce, C.S., Pragmatism in retrospect: a last formulation, in: *Philosophical writings of Peirce*, samensteller J. Buchler, Dover, 1955, pp. 269-289, opstel oorspronkelijk verschenen in 1906.
16. Wisse, P.E., *Multicontextueel paradigma voor objectgerichtheid: naar de vijfde objectvorm voor flexibiliteit van informatievoorziening*, 1991. Engelstalig: *Multicontextual paradigm for object orientation: a development of information modeling toward fifth behavioral form*, in: *Informatiekundige ontwerpbeurt*, Ten Hagen Stam, 1999.
17. ———, *Metapattern: context and time in information models*, Addison Wesley, 2001.
18. ———, *Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism*, Information Dynamics, 2002.
19. ———, *Dia-enneadic framework for information concepts*, 2003.
20. ———, *Anatomy of Contragrammar*, 2003b.
21. ———, *Ontology for interdependency: steps to an ecology of information management*, in: *PrimaVera*, working paper 2007-05, Universiteit van Amsterdam, 2007.
22. ———, *Metapattern for complementarity modeling*, 2014.